

Univerzita Karlova

Právnická fakulta

katedra mezinárodního práva

Diplomová práce

Právní základ organizace ESA

vedoucí diplomové práce: Doc. JUDr. Mahulena Hofmannová, CSc.

Radka Plutnarová

2006

Škrétova 15, 400 03 Ústí nad Labem

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým“.

Plutnarová
Radka Plutnarová

Tato práce byla zpracována mezi 17. červencem a 30. zářím 2006.

OBSAH

Úvod	4
1. Mezinárodní organizace	6
1.1. Původ mezinárodních organizací	6
1.2. Definice pojmu mezinárodní organizace	8
1.3. Funkce mezinárodních organizací	10
1.4. Klasifikace mezinárodních organizací	11
1.5. Právní subjektivita mezinárodních organizací	12
1.6. Statut, organizační struktura a členství v mezinárodních organizacích	14
2. Evropská kosmická agentura (ESA)	18
2.1. Co je ESA?	18
2.2. Vývoj ESA	20
2.3. Funkce a cíle ESA	33
2.4. Právní subjektivita ESA	34
2.5. Organizační struktura ESA	36
2.6. Členství v ESA	38
2.6.1. Alternativy ke členství – spolupráce s ESA	40
2.6.1.1. Všeobecná spolupráce	41
2.6.1.1.1. Rámcové dohody	42
2.6.1.1.2. Dohody o statutu evropského spolupracujícího státu	42
2.6.1.1.3. Všeobecné dohody	42
2.6.1.1.4. Zvláštní případ spolupráce – dohoda mezi ESA a Kanadou	43
2.6.1.1.5. Spolupráce s Evropskou unií	46
2.6.1.1.6. Dohody s ostatními mezinárodními organizacemi	48
2.6.1.1.7. Ostatní typy dohod	48
2.6.1.2. Účast na programech ESA	48
2.6.1.3. Přidružené členství	49
2.6.1.4. Status pozorovatele	51
3. Vztah ČR – ESA	52
3.1. Vznik spolupráce ČR a ESA	52
3.2. Uzavřené dohody mezi ČR a ESA	54
3.3. Koordinační orgány v ČR	59
3.4. Perspektivy vývoje spolupráce ČR a ESA	60
Závěr	65
Použitá literatura, prameny a internetové zdroje	67

Úvod

Téma této diplomové práce bylo zpočátku zvoleno spíše ze zvědavosti a z touhy zabývat se látkou, se kterou běžný právník nepřijde do styku každý den. S postupným pronikáním do dalších a dalších podrobností se však prvotní zvědavost proměnila v hlubší zájem a snahu dojít k největšímu možnému množství poznatků, nejen o samotném mechanismu fungování Evropské kosmické agentury, ale i o její spolupráci s nečlenskými státy, zejména pak s Českou republikou.

Evropská kosmická agentura je mezinárodní regionální organizací zabývající se kosmickou vědou a výzkumem. Je pokračovatelkou ESRO a ELDO - dvou samostatných organizací s rozdílnou členskou základnou a odlišným předmětem činnosti, které byly výsledkem několikaletých snah evropských států o spolupráci v oblasti kosmických aktivit. Evropa se vytvořením své vlastní kosmické agentury vymanila ze závislosti na americké NASA a provádí tak vlastní kosmické projekty.

Předmětem této práce není popsat jednotlivé aktivity a programy, jimiž se Evropská kosmická agentura zabývá, ani rozebírat její úspěchy v oblasti kosmického výzkumu a vývoje, které jsou nepochybné a významné, tento aspekt činnosti ESA ve své práci opominu a ponechám jej na rozbor někomu povolanějšímu a po stránce přírodních věd erudovanějšímu. Na následujících stránkách se budu zabývat právními aspekty činnosti ESA, podám výklad o historii jejího vzniku, o jejích funkcích, cílech a organizační struktuře. Hlouběji se pak zaměřím na členství v ESA, na jeho podmínky a zvláště pak na alternativy k němu, což je téma více než aktuální pro Českou republiku. Právě vztahu České republiky a ESA se budu věnovat v závěrečné kapitole, kde se vynasnažím nastínit, v jaké fázi se ČR nachází, čeho již dosáhla a jaký vývoj lze na tomto poli v nejbližší budoucnosti očekávat.

Před pojednáním o samotné problematice Evropské kosmické agentury provedu stručný exkurz do práva mezinárodních organizací, uvedu základní pojmy, klasifikaci a obvyklé náležitosti statutů tak, abych si vytvořila základ, ze kterého budu moci v navazujícím výkladu o ESA vycházet a na nějž budu moci případně odkazovat.

Předně musím uvést, že problematika, kterou jsem se rozhodla ve své práci zabývat, není na českém poli, dle mého zjištění, žádným uceleným způsobem zmapována, nenalezla jsem žádnou relevantní dostupnou literaturu v češtině, čerpám tedy z literatury převážně zahraniční. Velice užitečným jsem shledala zápis z mezinárodního kolokvia

konaného na Karlově univerzitě v Praze ve dnech 11. – 12. září 1997 (Legal Aspects of Cooperation between the European Space Agency and Central and Eastern European Countries, Proceedings of the International Colloquium Charles University, Prague, Czech republic 11 – 12 September 1997), ve kterém jsem zjistila mnoho informací o vztahu ESA k zemím střední a východní Evropy, jež jsem ovšem musela aktualizovat, neboť od roku 1997 došlo k nemalým změnám v postoji ESA k nečlenským státům, byly uzavřeny nové smlouvy a spolupráce získala nový rozměr. Pro tyto účely jsem čerpala hlavně z uzavřených dohod mezi Českou republikou a ESA, taktéž z internetových zdrojů. Nepostradatelným pomocníkem pro mou práci byla samozřejmě samotná Úmluva zakládající ESA. V kapitole o historii ESA jsem použila obsáhlou dvoudílnou práci J. Kriga a A. Russa A history of the European Space Agency, která, vraceje se až do dob dávno před vznikem ESA, mapuje do nejmenších podrobností její dějiny. Cenné informace a podněty mi také poskytla doc. Mahulena Hofmannová a Ing. Jan Kolář z České kosmické kanceláře. V úvodní kapitole o mezinárodních organizacích čerpám zejména z díla prof. Miroslava Potočného.

Problematiku Evropské kosmické agentury se snažím nastínit tak, aby tato práce mohla sloužit jako hodnotný pramen informací o mezinárodní organizaci, která je v našich zeměpisných šířkách spíše neznámá než známá, a tak posloužit k jejímu většímu zviditelnění, už jen proto, že Česká republika usiluje o stále užší spolupráci s ní a není vyloučeno, že v ne příliš vzdálené době bude podávat přihlášku ke členství v ESA. Při této příležitosti by se patrně několik informací o Evropské kosmické agentuře z této práce jevilo být užitečným zdrojem poznání.

1. Mezinárodní organizace

1.1. Původ mezinárodních organizací

Každodenní život si lze bez jejich existence jen stěží představit, staly se běžnou a nezbytnou součástí našeho bytí. Nebylo by jednoduché v současné době na světě najít místo, které není poznamenáno činností nějaké mezinárodní organizace a stejně těžko se hledá i lidská aktivita, která do určité míry není regulována její činností. Vždyť i takový běžný úkon, jakým je poslání dopisu do ciziny, se neobejde bez mezinárodní spolupráce, která je v převážné míře prováděna právě mezinárodními organizacemi. Mezinárodní organizace se staly nástrojem spolupráce mezi státy i skupinami lidí a zcela nepochybně také nositelkami pokroku. Při užití jisté míry nadsázky a personifikace, je možno je označit za jakési neúnavné služebnice lidstva, které mu často usnadňují život. Nebylo tomu ale tak vždy.

O mezinárodních organizacích v dnešním slova smyslu je možné mluvit až od poloviny 19. st., kdy se státy staly dostatečně politicky a ekonomicky stabilními a kdy si uvědomily nutnost vzájemné spolupráce. Do té doby lze mluvit o útvarech podobných mezinárodním organizacím, které však neměly dlouhého trvání a působily jen v regionálním měřítku.¹ Ve starověku vůbec nebyla potřeba mezinárodních organizací, a to z toho důvodu, že vztahy mezi státy byly založeny na mocenské síle a velké státy zkrátka pohlcovaly ty menší a slabší. Důvod ke spolupráci zde tedy nevznikl. Za jakési předchůdce mezinárodních organizací je možno označit spojení starořeckých městských států. Ty se sdružovaly do konfederací za účelem společné obrany svatyní nebo byly vojenskopolitického charakteru. Ani ve středověku ještě nedošlo k vytvoření mezinárodních organizací. I přesto, že docházelo k čilým stykům, převážně obchodním, ale i kulturním a vědeckým, mezi státy, jednotlivci a univerzitami, nenastal ještě ten správný čas k tomu, aby státy našly společnou vůli k založení mezinárodní organizace. Koncem středověku zde byly jisté pokusy o navázání mezistátní spolupráce, nutno zmínit především projekt českého krále Jiřího z Poděbrad na zřízení mírové organizace, které však skončily neúspěchem. Monarchové ještě nebyli připraveni podřídit svou moc nějaké vyšší autoritě. Teprve v 2. polovině 19. st. lze zaznamenat vznik moderních mezinárodních organizací. Rozvoj obchodu, dopravy, vědy a techniky vedl k zesilování vztahů mezi státy a v důsledku toho také k jejich vzájemné závislosti. Státy byly nucené spolupracovat.

¹ Srov. Potočný, M.: Mezinárodní organizace. Praha 1980. s. 16-19.

Z tohoto důvodu tedy docházelo k častým mezinárodním konferencím, jejichž výsledkem byly mnohostranné smlouvy upravující otázky spolupráce v dopravě, komunikaci, vědě a technice a jiných oblastech. Mezinárodní konference však stále ještě neznamenal nic trvalého, byly svolávány pouze příležitostně za cílem sjednání určité úmluvy. Rozvoj ve všech oblastech lidské činnosti si ale vyžadoval stále častější a složitější jednání a mezinárodní konference nedávaly možnost trvalejších akcí. V tuto dobu státy začínají zřizovat společné instituce trvalé povahy na základě mezinárodní smlouvy – vznikají první mezinárodní organizace. K prvním lze počítat mezinárodní říční komise – v roce 1815 byla založena Rýnská komise, následována komisemi dalšími – obhospodařujícími Labe, Pád, Dunaj a další řeky.² Mezinárodní organizace vznikají v oblastech, kde je potřeba spolupráce největší, tedy hlavně v dopravě a komunikaci. Jako příklad je možno uvést Mezinárodní telegrafní unii ustanovenou roku 1856, Mezinárodní poštovní unii z roku 1874 či Unii pro železnice ustanovenou roku 1890.³ Organizace vzniklé v této době byly organizacemi odbornými, sjednocujícími činnost států, čemuž odpovídal i jejich název – správní unie. K vytvoření první stálé mezinárodní politické organizace na světě dochází až v roce 1919, kdy byla založena Společnost národů. Po první světové válce se ukázala potřeba vytvoření mezinárodní organizace, která by zajišťovala mezinárodní mír a bezpečnost. Tuto úlohu však Společnost národů nesplnila a se začátkem druhé světové války se fakticky rozpadla. Formálně rozpuštěna byla roku 1946. Ke konci druhé světové války dosáhly státy konsensu o vytvoření dosud nejdůležitější mezinárodní organizace univerzální povahy. Roku 1945 byla založena Organizace spojených národů jakožto organizace pro udržení celosvětového míru. Spolu s OSN byla vytvořena řada odborných organizací, které byly s OSN spojeny speciálními smlouvami. Následovalo období, ve kterém docházelo k vytváření velkého počtu mezinárodních organizací politické i odborné povahy, a to na obou stranách železné opony. Mezi nejdůležitější patří Rada Evropy, Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj, Rada vzájemné hospodářské pomoci, Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. Dochází též ke vzniku organizací kolektivní sebeobrany – na západě vzniká Organizace Severoatlantické smlouvy a v zemích východního bloku Organizace Varšavské smlouvy. Mezinárodní organizace nevznikají však jen v Evropě či v Severní Americe, ale také v Africe a Asii – lze uvést Organizaci africké jednoty, Ligu arabských států a další. Jak bylo jen příkladmo

² Srov. Klabbers, J.: An Introduction to International Institutional Law. Cambridge 2002. s. 17.

³ Ibid, s. 18.

naznačeno, uplynulých 60 let bylo, co se týče vzniku mezinárodních organizací, skutečně plodných.

Důsledkem takového rozvoje mezinárodních organizací je, že v dnešní době jejich počet převyšuje počet států. A i přesto, že státy nadále zůstávají hlavními aktéry mezinárodních vztahů, mezinárodní organizace získávají stále větší vliv a také se neustále rozšiřuje okruh otázek, kterými se zabývají. V dnešní době jsou nepostradatelné v oblastech mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení, v pomoci rozvojovým zemím, v dopravě, komunikaci, zdravotnictví, vědě, ale i v oblasti kultury a ekonomiky. V těchto otázkách si samotné státy nemohou vystačit. Mezinárodní organizace zpravidla nemívají, s určitými výjimkami, jakými jsou např. Evropská společenství, nadstátní charakter. Členské státy nadále zůstávají suverény a organizace zásadně nemohou přijímat rozhodnutí, jež by zavazovala státy proti jejich vůli.

1.2. Definice pojmu mezinárodní organizace

Názvu organizace se užívá až od 30. let 20. století. Do té doby se požívalo názvu unie (např. Světová poštovní unie, Mezinárodní telegrafní unie). A ačkoli jde o pravidla upravující vztahy mezi státy a nikoli mezi národy, používá se adjektiva mezinárodní. Zajisté by přitom bylo správnější používat přívlastku mezistátní. Objevuje se zde tedy stejná nepřesnost jako u samotného pojmu mezinárodního práva.

Na úvod této kapitoly je nutno říci, že odpověď na otázku, co se vlastně skrývá pod pojmem mezinárodní organizace, není jednoduchá. Všeobecně uznávaná definice mezinárodní organizace dosud nebyla obecným mezinárodním právem ani naukou mezinárodního práva vypracována.⁴ Hlavním důvodem, proč doposud nebyla vytvořena vyčerpávající definice mezinárodní organizace, může být fakt, že na celém světě existuje nepřeberné množství organizací a každá z nich je originál. Státy si je vytvářejí k obrazu svému, aby zrovna ta určitá organizace měla vlastnosti a strukturu, které budou v daném případě zajišťovat její nejlepší možné fungování. Organizace se také poměrně rychle vyvíjejí a vytvoření závazné definice by ve výsledku mohlo znamenat zbrždění tohoto vývoje.

Nicméně i přesto, že státy mají téměř volnou ruku v ustanovování mezinárodních organizací, tyto vykazují některé společné rysy, na jejichž základě je možné vyslovit určité

⁴ Srov. Potočný, M.: Mezinárodní organizace. Praha 1980. s. 29.

jejich definice. Jednotliví autoři definují mezinárodní organizace různě, avšak podstata definicí je víceméně obdobná. Miroslav Potočný podává ve své knize definici tuto: „*Za mezinárodní organizace se považují ty mezivládní instituce, které vznikly na základě mezinárodní smlouvy uzavřené mezi nejméně třemi státy, jsou vybaveny některými atributy mezinárodně právní subjektivity, mají trvalý charakter, disponují vlastními orgány, které mají mezi sebou rozdělenou práci a usilují o dosažení cílů vytyčených v zakládající listině*“.⁵ S uvedenými pojmovými znaky lze určitě souhlasit, jen se nabízí otázka, proč by mezinárodní organizace měla sdružovat nejméně tři státy. Pravděpodobně stejně dobře by mohly mezinárodní organizaci založit i jen dva státy. Pravdou je, že v takovéto organizaci by asi vyvstal problém při rozhodování, ale ani to nebrání vzniku organizace založené jen dvěma státy. Mnohem stručnější definici lze vyčíst u Jana Klabberse, který podává tyto definiční znaky: založení státy, na základě smlouvy a odlišná vůle orgánů organizace.⁶ Jan Ondřej definuje mezinárodní organizaci jako *sdružení států, která na základě právního aktu, kterým byla zřízena (mezinárodní smlouvy), trvale vykonávají určité úkoly pro členské státy, a to vlastním jménem a vlastními orgány*.⁷ Bylo by možné citovat další autory, ve výsledku by však byl učiněn závěr, že jejich definice se liší délkou, přesností či volbou slov, avšak v zásadních pojmových znacích se shodují. Za mezinárodní organizaci by tedy bylo možné označit sdružení států trvalého charakteru, které vzniklo na základě mezinárodní smlouvy k plnění vymezených cílů, k jejichž dosažení je vybaveno částečnou právní subjektivitou a vlastními orgány. I v této definici se přesto dá najít několik nedostatků. Předně, mezinárodní organizace byla označena za sdružení států, ale existují i organizace, kde členy jsou nejen státy, ale i samotné mezinárodní organizace. Pro příklad, Evropská společenství jsou zakládajícími členy Světové obchodní organizace (WTO). Další nepřesností uvedené definice je, že v praxi se objevují i mezinárodní organizace, které nevznikly na základě mezinárodní smlouvy uzavřené mezi státy, nýbrž na základě rezoluce orgánu mezinárodní organizace. Jako příklad lze uvést Organizaci spojených národů pro průmyslový rozvoj (UNIDO) a Dětský fond OSN (UNICEF). Tyto organizace byly založeny Valným shromážděním podle čl. 22 Charty OSN. Na závěr lze tedy konstatovat, že i když je s nejlepší vírou vytvořena určitá definice, neplatí absolutně. Vždy lze v praxi nalézt případ, který se jí bude v některých bodech vymykat. Podobně se vyjádřil i Klabbers, když ve své knize napsal: „*Ve většině případů jsme schopni rozpoznat*

⁵ Potočný, M.: Mezinárodní organizace. Praha 1980. s. 29.

⁶ Klabbers, J.: An Introduction to International Institutional Law. Cambridge 2002. s. 7-13.

⁷ Ondřej, J.: Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní. Plzeň 2004. s. 122.

*mezinárodní organizaci, když ji vidíme, ale zdá se neskutečné takové organizace definovat vyčerpávajícím způsobem“.*⁸

1.3. Funkce mezinárodních organizací

Kolik je na světě mezinárodních organizací, tolik by se dalo zřejmě vypočítat jejich funkcí. Každá mezinárodní organizace plní úlohu, která vyplývá z jejího statutu a jím vymezených cílů. O těchto funkcích nebude v této práci pojednáno, neb toto není jejím účelem. Lze však vysledovat určité funkce, které jsou společné všem organizacím a o těch zde bude učiněna zmínka.

Mezinárodní organizace vznikly v důsledku nutnosti spolupráce mezi státy, jelikož rozvoj ve všech oblastech společenského života způsobil, že státy se již nemohly obejít bez koordinace svých kroků, a to nejprve hlavně v oblasti dopravy a komunikací, jak bylo již uvedeno v úvodní kapitole. Prvotním a základním posláním mezinárodních organizací je tedy vytváření podmínek pro spolupráci mezi jednotlivými státy, zjišťování jejich společné vůle. Speciálními funkcemi mezinárodních organizací jsou funkce normativní, kontrolní a operativní.⁹

Normativní funkce mezinárodních organizací spočívá ve stanovení pravidel chování států, mezinárodních organizací nebo jejich personálu. Pravidla chování mohou být nezávazného charakteru, např. doporučení, deklarace morální nebo politické povahy, nebo mohou mít formu závaznou – v podobě právních norem. Mezinárodní organizace v převážné většině případů používají nezávazných doporučení. Závazná rozhodnutí mohou organizace vydávat jen na základě výslovného zmocnění ve statutu a právní závaznost takových rozhodnutí vzniká výlučně na základě předchozího výslovného souhlasu členských států, který je zakotven v zakládajícím aktu organizace.¹⁰ Normativní funkce mezinárodních organizací však nespočívá pouze v tom, že ony samy stanoví pravidla chování, avšak také v tom, že poskytují pomoc státům při uzavírání mezinárodních úmluv. Mezinárodní organizace také mohou samy uzavírat smlouvy se státy nebo s jinými mezinárodními organizacemi. Konečně také mezinárodní organizace vytvářejí své vlastní vnitřní právo, které je závazné pro všechny členské státy.

⁸ Klabbers, J.: *An Introduction to International Institutional Law*. Cambridge 2002. s. 7., vlastní překlad, v originále: „We may, in most cases, be able to recognize an international organization when we see one, but it has so far appeared impossible to define such organizations in a comprehensive way“.

⁹ Srov. Potočný, M., Šibajevová, E.A.: *Právo mezinárodních organizací* Praha 1984. s. 37-42.

¹⁰ *Ibid*, s. 38.

Další z funkcí mezinárodních organizací, funkce kontrolní, spočívá ve zjištění faktického stavu věci a v jeho srovnání se vzorem, jenž je obsažen v pravidle chování stanoveném organizací. Zjištění faktického stavu věci lze provést různými prostředky. Mezinárodní organizace používají kontrol na místě ve formě vyšetřování nebo inspekce, nebo vyžadují od svých členů poskytování pravidelných a podrobných informací o jejich činnosti. Po zjištění faktického stavu věci a po jeho srovnání s normativním vzorem, hodnotí organizace chování daného státu. Závěry činí zpravidla ve formě doporučení, ve kterém vyjádří názor, jakým způsobem by se měl daný stát nadále chovat.

Poslední výše jmenovanou funkcí je funkce operativní. Tu naplňují mezinárodní organizace tím, že poskytují různé služby svým členům. Tyto služby mohou být poskytovány ve formě technické pomoci jako je např. vysílání expertů do rozvojových zemí nebo poskytování zahraničních stipendií občanům těchto zemí, nebo ve formě výzkumné činnosti, či v poskytování úvěrů a investičních prostředků mezinárodními ekonomickými organizacemi.

1.4. Klasifikace mezinárodních organizací

Přestože mezinárodní organizace vykazují mnohé společné znaky, jak bylo snahou až doposud naznačit, je nutné si uvědomit, že systém mezinárodních organizací není jednotný, vyskytují se v něm organizace různého charakteru, zaměření, počtu účastníků, doby trvání, cílů, atd. Roztřídění mezinárodních organizací do skupin a podskupin může pomoci vnést do celé věci trochu světla.

Mezinárodní organizace lze třídit na vládní a nevládní. *Nevládní* organizace nejsou zakládány státy, ale skupinami osob nebo jednotlivci z různých zemí. Sdružují se, aby mohli hájit společné zájmy na mezinárodní úrovni. Tyto organizace nemají mezinárodní právní subjektivitu. Zakládající listinou je akt občanskoprávní povahy a ne mezinárodní smlouva. Konkrétní stát, na jehož území se nachází jejich sídlo, jim zpravidla přiznává občanskoprávní subjektivitu jako jiným právnickým osobám.¹¹ Zvláštní organizací tvoří např. Mezinárodní Červený kříž, který má charakter dvojí, vládní i nevládní zároveň. Další členění se týká již jen organizací vládních.

Podle rozsahu účastníků lze rozlišovat organizace univerzální, partikulární, nebo regionální. *Univerzální* organizace usilují o to, aby jejich členy byly všechny nebo téměř

¹¹ Srov. Potočný, M.: Mezinárodní organizace. Praha 1980. s. 30.

všechny státy mezinárodního společenství. Typickým příkladem takovéto organizace je OSN. Jiné organizace mohou být spokojené jen s omezeným počtem účastníků. Okruh členů může být určen podmínkou téže zeměpisné oblasti, ve které se státy nacházejí, pak se jedná o organizace *regionální*, nebo je vázán na podmínku jinou – např. vývoz ropy, či společný jazyk, v tomto případě se mluví o organizacích *partikulárních*.

Podle možnosti přístupu třetích států, je možné organizace dělit na *otevřené* a *uzavřené*.

Podle doby trvání se třídí mezinárodní organizace na organizace trvalé a dočasné. *Dočasné* organizace působí jen po přesně určené časové období nebo do splnění svého vymezeného úkolu. *Trvalé* organizace jsou zřizovány bez časového omezení.

Podle předmětu činnosti lze rozeznávat organizace politické, technické, hospodářské, sociální a kulturní. *Politické* organizace mají zejména za cíl udržovat mezinárodní mír a bezpečnost, usilovat o odzbrojení, projednávat mezinárodní spory. *Technické* organizace vykonávají různé administrativní, kontrolní a informační funkce v oblasti vědy a techniky, zdravotnictví, dopravy a v jiných oborech. *Hospodářské* organizace řeší otázky obchodní, finanční, cla a jiné. Předmět činnosti organizací *sociálních* a *kulturních* vyplývá již z jejich názvu.

Posledním hlediskem třídění, o kterém bude učiněna zmínka, je míra přenesení pravomocí na organizaci. Tak lze rozeznat organizace mezivládní a nadstátní. Většina současných organizací je povahy *mezivládní*. Rozhodnutí o zásadních otázkách jsou v nich přijímána jednomyslně nebo na základě konsensu. Naopak, pokud jde o organizace *nadstátní* povahy (dnes lze do této skupiny zařadit snad jen Evropská společenství¹²), rozhodnutí závazná pro všechny členské státy mohou být přijata i většinovým hlasem proti vůli státu a právo vytvářené těmito organizacemi má při konfliktu s vnitrostátními normami přednost. V těchto organizacích tedy státy přenesly část svých pravomocí na mezinárodní organizaci a dá se říci, že tato organizace tak stojí nad státy, je tedy „nadstátní“.

1.5. Právní subjektivita mezinárodních organizací

Mezinárodní organizace jsou spolu se státy a jednotlivci počítány mezi subjekty mezinárodního práva. Jinak řečeno, jsou způsobilé samostatně nést práva a povinnosti.

¹² Srov. Klabbers, J.: An Introduction to International Institutional Law. Cambridge 2002. s. 27.

Mezinárodní subjektivita však mezinárodní organizace nepoživaly vždy. Tuto jejich vlastnost lze sledovat až od 2. poloviny 20. století, do té doby za mezinárodní subjekty považovány nebyly. Mezinárodní organizace jsou druhotnými, odvozenými subjekty mezinárodního práva. Jejich právní subjektivita je odvozena od právní subjektivita států. Na rozdíl od států, které nabývají práv v důsledku své suverenity, jsou práva mezinárodních organizace smluvního původu – jsou tedy výsledkem souhlasné vůle členských států.¹³ Mezinárodní subjektivita států není nijak omezena, státy mohou být subjekty všech právních vztahů, které jsou slučitelné se zásadami a normami mezinárodního práva. Tak tomu ale není u mezinárodních organizací, u nichž je jejich subjektivita omezena. Rozsah práv a povinností mezinárodních organizací je dán cíli a funkcemi vymezenými v jejich statutu, tento rozsah se tudíž i u jednotlivých organizací liší. Práva a povinnosti mezinárodních organizací jsou proto přísně omezena jejich funkčními potřebami.

Mezinárodněprávní subjektivita mezinárodních organizací svědčí o existenci jejich samostatné vůle. V důsledku toho mohou mezinárodní organizace uzavírat mezinárodní smlouvy jak se státy, tak i mezi sebou navzájem. Avšak i zde je patrná omezenost subjektivita mezinárodních organizací, neboť ty mohou uzavírat smlouvy jen pro omezený okruh otázek. Naproti tomu smluvní způsobilost států je neomezená, poněvadž státy mohou uzavírat smlouvy o jakýchkoli otázkách. Nutno však podotknout, že subjekty mezinárodního práva jsou si při uzavírání smluv rovny.

Mezinárodněprávní subjektivita mezinárodních organizací se projevuje mimo jiné v tom, že tyto požívají určitých výsad a imunit. Toto právo je zakotveno ve statutech většiny mezinárodních organizací.¹⁴ Výsady a imunity mezinárodních organizací jsou založeny na funkčních potřebách organizace, a proto se tyto výsady nenazývají diplomatickými. Jsou poskytovány k dosažení cílů organizace a pro nerušené plnění jejich úkolů. Rozsah výsad je užší než u diplomatické mise a jejího personálu. Výjimkou je kategorie nejvyšších úředníků. Mezi výsady a imunity mezinárodní organizace a jejich úředníků patří např. nedotknutelnost archívů, úřední korespondence a služebních místností organizace, soudní imunita, daňová imunita, celní výsady a jiné.¹⁵

¹³ Srov. Potočný, M., Šibajevová, E. A.: Právo mezinárodních organizací. Praha 1984. s. 27.

¹⁴ Srov. *Ibid.*, s. 31.

¹⁵ Srov. *Ibid.*, s. 32.

Mezi atributy právní subjektivity mezinárodních organizací lze také zařadit právo vysílat a přijímat delegace. Státy zřizují při mezinárodních organizacích své stálé mise, za účelem zastupování vysílajícího státu v dané mezinárodní organizaci.

V důsledku přiznání mezinárodněprávní subjektivity mezinárodním organizacím, mohou tyto také podávat žaloby. Toto právo jim bylo přiznáno Mezinárodním soudním dvorem v případě „Náhrady škody“ z roku 1949,¹⁶ avšak i ono je podrobno určitým omezením. Mezinárodní organizace např. nemohou být stranami před Mezinárodním soudním dvorem ve sporných řízeních.¹⁷

Mezinárodněprávní subjektivita však neznamena jen přiznání práv, mezinárodní organizace se při porušení všeobecně uznaných zásad a norem obecného mezinárodního práva může stát i subjektem mezinárodněprávní odpovědnosti.

1.6. Statut, organizační struktura a členství v mezinárodních organizacích

Listina, jež je základem pro vznik a činnost mezinárodní organizace, se nazývá statut, lze přesto vysledovat i označení jiná – a to např. charta, pakt, úmluva a další. Ve statutu jsou obvykle stanoveny cíle, jichž má organizace dosáhnout, zásady, podle nichž mají orgány organizace jednat, organizační struktura, funkce a pravomoc jednotlivých orgánů, postup při přijímání dalších členů, sídlo organizace, rozpočet, etc. Svou povahou jsou zakládající dokumenty mezinárodními smlouvami, jsou uzavírány mezi pověřenými zástupci států, nicméně nejsou „běžnými“ mezinárodními smlouvami. Mimo stanovení práv a povinností stran vytváří současně i mezinárodní organizaci, zřizují její orgány a vymezují jejich kompetence. Na odlišnosti upozorňuje i Klabbers, který udává příklad týkající se členství v mezinárodní organizaci. Přístup státu k „běžné“ mezinárodní smlouvě je jednostranným aktem, stát k ní buď přistoupí, nebo ne. Zatímco u mezinárodních organizací je věc poněkud odlišná. Přístup k mezinárodní organizaci není často jednostranným aktem, ale bývá zde nutný souhlas orgánu organizace s přístupem daného státu.¹⁸

Na celém světě se vyskytuje velké množství mezinárodních organizací různých cílů a mnoha funkcí, jak bylo již zmíněno v kapitole 1.3. A stejně tak jako jsou funkce a cíle organizací rozdílné, je i jim odpovídající organizační struktura různorodá. Organizace si

¹⁶ Srov. <http://www.icj-cij.org/iccjwww/idecisions/isummaries/iisunsummary490411.htm>

¹⁷ Srov. čl. 34 odst. 1 Statutu Mezinárodního soudního dvora.

¹⁸ Klabbers, J.: An Introduction to International Institutional Law. Cambridge 2002. s. 83.

vytvářejí svůj vlastní systém orgánů, který jim zaručí efektivní fungování, přesto i v organizační struktuře mezinárodních organizací je možno vysledovat shodné rysy. Všechny mezinárodní organizace jsou vybaveny těmito základními orgány: shromážděním zástupců všech členských států, výkonným a administrativním orgánem. Toto hlavní ústrojí bývá zpravidla doplněno o orgány pomocné, jakými jsou výbory a komise.

Nejvyšším orgánem organizace bývá shromáždění zástupců všech členských států. Lze se shledat s různými názvy – valné shromáždění, shromáždění, kongres, generální konference, konference. Každý členský stát je v něm zastoupen a má jeden hlas, panuje zde tedy rovnost mezi státy, bez ohledu na jejich velikost či počet obyvatel. Schází se jednou ročně či v delších intervalech. Jako vrcholný orgán se zabývá nejdůležitějšími otázkami organizace (volba členů volených orgánů a hlavního správního úředníka, přijímání nových členů, schvalování rozpočtu, změny statutu) a stanoví hlavní směr její činnosti. Při rozhodování o aktech doporučující povahy se převážně uplatňuje princip většinového hlasování, zatímco u závažných politických, bezpečnostních nebo hospodářských otázek se užívá zásady jednomyslnosti.

V době mezi pravidelnými zasedáními shromáždění působí orgán výkonný, který se nazývá rada nebo výbor. Jeho hlavním úkolem je realizovat rozhodnutí shromáždění a plnit běžné aktuální úkoly. Výkonné orgány jsou voleny nejvyšším orgánem z řad zástupců členských států. U regionálních nebo partikulárních organizací jsou ve výkonném orgánu zastoupeni všichni členové organizace. U univerzálních organizací je počet jeho členů omezen a vyvstává problém, jakým způsobem tento orgán ustanovit. Podmínky a kritéria voleb bývají upravena ve statutu, zpravidla se řídí pravidlem spravedlivého zeměpisného zastoupení a respektování specifických zájmů. Jako hlavní funkce výkonného orgánu lze uvést: udržování styků s členskými státy, příprava programu jednání nejvyššího orgánu, dohled nad sekretariátem, předkládání pravidelné zprávy o své činnosti shromáždění. Každý člen výkonného orgánu má zpravidla jeden hlas a usnesení bývají přijímána většinovým způsobem nebo na základě jednomyslnosti.

Běžnou administrativní agendu organizace zařizuje sekretariát. Sbírá a třídí informace a dává je k dispozici členským státům, zajišťuje publikaci dokumentů schvalovaných orgány organizace, sestavuje zprávu o činnosti organizace a dále plní speciální úkoly, které mu zadává shromáždění nebo výkonný orgán. Generální tajemník nebo generální ředitel sekretariátu, který zpravidla zastupuje organizaci navenek, je volen výkonným orgánem nebo shromážděním. Počet zaměstnanců sekretariátu se liší u každé

organizace – pohybuje se od několika desítek až po několik tisíc. Jmenování personálu provádí generální tajemník. Zaměstnanci mezinárodních organizací vykonávají své funkce za odměnu a mají postavení mezinárodních úředníků, odpovědných pouze organizaci. Musejí jednat objektivně a loajálně, nesmějí přijímat žádné pokyny od jiných států, ani od státu, jehož jsou státními příslušníky. K zajištění nerušeného výkonu funkcí požívají zaměstnanci mezinárodních organizací výsad a imunit majících funkční charakter.

Mezinárodní organizace si zřizují i pomocné orgány, výbory nebo komise, které se zabývají zvláštními otázkami. Zřizovány jsou jako stálé orgány nebo jen jako orgány dočasné, ke splnění určitého úkolu.

Některé mezinárodní organizace zřizují své vlastní právní orgány. Tyto mohou být vytvářeny k řešení sporů mezi členskými státy nebo k řešení sporů mezi organizací a jejími zaměstnanci, jedná se o různé administrativní tribunály.

Zakládající listiny mezinárodních organizací obvykle stanoví podmínky vzniku členství států v dané organizaci a určují také postup při přijímání nových členů. Tato pravidla se u jednotlivých organizací dosti liší. Často se činí rozdíl mezi původními, neboli zakládajícími členy organizace a mezi členy později přijatými. Za původní členy se považují ty státy, které vyjádřily vůli být vázány statutem organizace předtím, než tento vstoupil v platnost, nebo před uplynutím lhůty ve statutu stanovené. Mezi tyto státy patří tedy nejen ty, které se účastnily jednání o zakládajícím dokumentu organizace, ale i takové, které sice na jednání chyběly, ale splnily výše uvedené podmínky. Později přijatými členy jsou státy inkorporované do organizace až během její existence, a to přistoupením k zakládajícímu aktu. Rozdíl mezi původními a později přijatými členy není často nijak patrný. V některých organizacích mají původní členové více práv, což ale někdy bývá kompenzováno např. takovou povinností, že se nesmí chovat způsobem, který by zmařil dosažení cílů a účelu organizace. Naproti tomu platí, že původní státy nejsou podrobeny přijímací proceduře jako státy usilující o členství později.

Obvykle si mezinárodní organizace vystačí jen s jednou formou členství. V některých případech se však jeví jako vhodné (ne-li přímo nutné) vytvořit i formy jiné, čímž se umožní organizaci její pružnější fungování. Lze se tedy setkat např. s přidruženým členstvím, částečným členstvím nebo se statutem pozorovatele.¹⁹

¹⁹ Srov. Klabbers, J.: *An Introduction to International Institutional Law*. Cambridge 2002. s. 111-114.

Přidružené členství bývá členství s omezenými právy a často vede k plnému členství v organizaci v budoucnosti. Přidružené státy nemívají hlasovací právo v orgánech organizace a jeho státní příslušníci nemohou být do těchto orgánů voleni. V některých organizacích se přidruženého členství používá pro útvary, které nejsou odpovědné za své jednání v mezinárodních vztazích.

V některých organizacích je využíváno tzv. částečného členství, kde je stát členem určitého orgánu organizace aniž by byl členem organizace samotné. Jako příklad lze uvést Švýcarsko, které je stranou Statutu Mezinárodního soudního dvora, ačkoliv není členem OSN.

Může se také stát, že organizace udělí státu nebo jinému útvaru status pozorovatele. Přesná náplň tohoto statusu a práva a povinnosti z něj vyplývající se v jednotlivých organizacích a u jednotlivých pozorovatelů liší. Účel tohoto statusu může spočívat v jakémsi nahrazení řádného členství, může být odrazovým můstkem ke členství, nebo slouží k umožnění podílet se na činnosti organizace útvarům, které nejsou státy. Nutno učinit poznámku, že členské státy nebývají pozorovateli přímo nadšeni. Důvod je jednoduchý, pozorovatelé zpravidla neplatí členské příspěvky, a tak zauímají v organizaci místo, dalo by se říci, jakýchsi „černých pasažérů“. Přesto, že pozorovatelům bývají přiznána mnohá práva, nejsou to práva rovnocenná členským státům. Pozorovatelé obvykle nemohou volit, nemohou bez příslušného povolení rozesílat dokumenty mající povahu dokumentů oficiálních a k podání návrhu týkajícího se činnosti organizace mnohdy potřebují součinnost členského státu. I přesto však mají pozorovatelé mnohá práva, neboť často představují politicky významné entity, z tohoto důvodu také zpravidla požívají podobných výsad a imunit jako členské státy.²⁰

Není pravidlem, že by se zakládající listiny zmiňovaly o možnostech ukončení členství v organizaci. Některé statuty řeší tuto otázku, to však neznamená, že v organizacích, kde v zakládajícím dokumentu není možnost ukončení členství obsažena, toto není možné. Při výkladu statutů vykazujících takovou mezeru, si lze pomoci teorií implicitních pravomocí.²¹ V některých případech by totiž neexistence možnosti ukončit

²⁰ Status pozorovatele u OSN byl například 22. listopadu 1974 udělen Organizaci pro osvobození Palestiny (OOP), neboť i přesto, že nemá postavení státu, má nemalý vliv na situaci na Středním východě a je nutné její zapojení do mezinárodního společenství. 12. ledna 1976 Rada bezpečnosti OSN hlasovala pro povolení OOP účastnit se porad Rady bezpečnosti bez hlasovacích práv, i když tato výsada se obvykle omezuje na členské státy OSN.

²¹ Dle teorie implicitních pravomocí je nutno mezinárodní smlouvy vykládat tak, aby při neexistenci výslovného ustanovení smlouva neztrácela svůj smysl a mohla být rozumně a efektivně aplikována. O teorii

členství v organizaci mohla vést až k jejímu absolutnímu zablokování a k následné nefunkčnosti a nemožnosti dosažení jejích cílů. Nelze také nutit stát být členem organizace proti jeho vůli. Existují tyto způsoby ukončení členství v mezinárodní organizaci: vystoupení a vyloučení. Vystoupení z organizace bývá zpravidla spojeno s řadou podmínek. Státy musí mít splněny všechny závazky vůči organizaci, musí učinit prohlášení o vystoupení v určité lhůtě před jeho vstupem v platnost a v některých případech nelze učinit toto prohlášení do určité doby od začátku fungování organizace. Vyloučení z mezinárodní organizace je důsledkem vážného nebo soustavného porušování základních ustanovení státem, a to takovým způsobem, který nemůže být organizací nadále tolerován. Mírnější alternativou k vyloučení je pozastavení práv vyplývajících z členství - zpravidla je státu znemožněno volit v orgánech organizace. Členství v mezinárodní organizaci samozřejmě také bere za své společně se zánikem organizace či se zánikem členského státu.

Statut mezinárodní organizace též zpravidla řeší otázku jejího sídla a rozpočtu. Členské státy přispívají do rozpočtu podle klíče schváleného shromážděním všech členů. Nejvyšší příspěvky platí hospodářsky nejvyspělejší státy, nejnižší platí státy nejchudší. Rozpočet slouží k financování nákladů spojených s činností organizace.

2. Evropská kosmická agentura (ESA)

2.1. Pojem ESA

Evropská kosmická agentura (dále jen ESA z anglického originálu European Space Agency, nebo jen Agentura) je mezinárodní mezivládní organizací pro rozvoj kosmického výzkumu a kosmických technologií.²² Podle dělení mezinárodních organizací zmíněného v kapitole 1.4. ji lze zařadit mezi regionální organizace, a to z toho důvodu, že sdružuje státy téže zeměpisné oblasti, jak již ostatně dokládá její název. Přístup k organizaci je umožněn jen evropským státům.²³ Jak říká generální ředitel ESA Jean-Jacques Dordain v předmluvě k Úmluvě o Evropské kosmické agentuře (dále jen Úmluva), ESA je bránou

implicitních pravomocí se ve svém posudku opřel i Mezinárodní soudní dvůr v případě „Náhrady škody“ z roku 1949: Dle mezinárodního práva musí být předpokládáno, že mezinárodní organizace mají takové pravomoci, které, ačkoli výslovně nestanovené v Chartě, jsou přiznány jako nezbytné pro výkon základních povinností organizace.

²² Viz. <http://www.czechspace.cz/cs/cso/esa>

²³ Jistou výjimkou je Kanada, která sice není členem ESA, ale má zvláštní status kooperujícího státu.

do vesmíru.²⁴ ESA byla zřízena Úmluvou z 30. května 1975, která vstoupila v platnost 30. října 1980.

V současné době má ESA 17 členských států. Jsou jimi: Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Německo, Nizozemí, Norsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko a Velká Británie. Zvláštní postavení kooperujícího člena má Kanada. ESA dále uzavřela dohody o spolupráci s Maďarskem, Rumunskem a Polskem. Dohodu o spolupráci s Českou republikou uzavřela ESA 7. listopadu 1996.

Ačkoli ESA spolupracuje s Evropskou unií, vytvářejí společné projekty a jsou vázány rámcovou dohodou o spolupráci, je ESA zcela nezávislou organizací. To dokazuje také to, že ne všechny členské státy Evropské unie jsou členy ESA a ne všechny členské státy ESA jsou členy Evropské unie.

Hlavním sídlem ESA je Paříž, kde je vytvářena její politika a kde dochází k rozhodnutím o zásadních otázkách týkající se její činnosti. ESA má však střediska i v jiných evropských státech. Tato střediska mají různé úkoly a zaměření.²⁵

➤ „*The European Space Research and Technology Centre*“ (*ESTEC*) je umístěn v Noordwijku, v Nizozemí. Do tohoto střediska je soustředěn výzkum v oblasti kosmické fyziky a astronomie, mikrogravitace, telekomunikací a pozorování Země.

➤ „*The European Space Operations Centre*“ (*ESOC*) sídlící v Darmstadtu v Německu je zodpovědný za kontrolování satelitů ESA na oběžné dráze. Řídí provoz umělých družic, přijímá a zpracovává údaje z různých vědeckých experimentů.

➤ „*The European Space Research Institute*“ (*ESRIN*) se nachází ve Frascati v Itálii, blízko Říma. ESRIN je odpovědný za řešení problematiky získávání, zpracování a distribuci dat z družicových aparatur určených pro pozorování Země.

➤ V Kolíně nad Rýnem sídlí „*European Astronauts Centre*“ (*EAC*), který vybírá a provádí výcvik budoucích evropských astronautů.

ESA má kanceláře i v Belgii, Spojených státech amerických, Rusku a odpalovací základnu ve francouzské Guayaně.

²⁴ Convention of the European Space Agency. 6th edition (30th anniversary issue). September 2005. Foreword.

²⁵ Viz. http://www.esa.int/esaCP/GGG4SXG3AEC_index_0.html, <http://www.czechspace.cz/cs/cso/esa>

Řídícím orgánem je Rada ESA (Council). Každý členský stát je v ní zastoupen a má jeden hlas, bez ohledu na jeho finanční příspěvek do rozpočtu organizace. V čele organizace je Generální ředitel, který je volen Radou každé čtyři roky.

Do rozpočtu, ze kterého jsou hrazeny kosmické vědecké programy, přispívají jednotlivé členské státy. Výše příspěvku je určována na základě hrubého domácího produktu státu. Rozpočet na rok 2006 je odhadován na 2904 milionů EUR.²⁶ ESA provádí také množství nepovinných programů. V těchto případech si jednotlivý členský stát zvolí, kterého programu se chce zúčastnit a jaké množství finančních prostředků do něj hodlá vložit.

2.2. Vývoj ESA

Po staletí bylo lidstvo fascinováno myšlenkou objevování vesmíru, tyto fantazie však zůstaly nenaplněny až do doby vyvinutí rakety, která měla dostatečnou sílu prorazit gravitační pole Země. Uspěť v této oblasti nebylo zcela jednoduché. I přesto se našlo několik nadšenců, kteří v tuto možnost věřili a dospěli i k zajímavým a objevným teoriím (za tyto pionýry kosmického výzkumu lze považovat Konstantina Tsiolkovského z Ruska, Hermanna Oberta z Německa nebo Roberta Goddarda z USA).²⁷ Práce těchto vědců se stala inspirací pro mnoho raketových sdružení, která vznikala ve 20. a 30. letech 20. století. Ta povznesla kosmický výzkum z oblasti science fiction na vědní disciplínu. Avšak raketová sdružení neměla dostatek prostředků ani institucionální základnu k udržení životaschopného programu raketového výzkumu. Finance, které byly největší překážkou pro tato sdružení, naopak neznamenal bariéru pro armádu. Byly to hlavně ozbrojené síly nacistického Německa a Sovětského svazu, které se v době 2. světové války staly vůdčí silou v tomto oboru. Stačí jen zmínit všeobecně známou V-2 Wernhera von Brauna. Ani Spojené státy americké nezůstaly příliš pozadu za evropskými velmoci a poté, co získaly Brauna a s ním cenné vědomosti, pustily se do závodu ve zbrojení se Sovětským svazem. Kromě vývoje raket pro dopravu nukleárních zbraní vyhlásily tyto dvě velmoci tajný závod i o vypuštění první rakety na oběžnou dráhu Země. První cenu získal Sovětský svaz, a to díky Sputniku 1 v roce 1957, přičemž roku 1961 to byl opět on, kdo obdržel další neudělovanou zlatou medaili, tentokrát za prvního muže ve vesmíru. USA si vydobýly prvenství až v roce 1969, kdy Apollo 11 dorazilo na Měsíc. Během tohoto urputného

²⁶ Viz. http://www.esa.int/esaCP/GGG4SXG3AEC_index_0.html

²⁷ Viz. Krige, J., Russo, A.: A History of the European Space Agency Volume I The story of ESRO and ELDO, 1958-1973. s. 1. http://www.esa.int/esaCP/ESAQRHPZ9NC_index_0.html

soutěžení byla 1. října 1958 vytvořena „National Aeronautics and Space Administration“ (NASA), která vznikla rozšířením kompetencí „National Advisory Committee on Aeronautics“ (NACA) a jejímž úkolem bylo, kromě původního zaměření jen na vědecké otázky letectví, převzít všechny aspekty amerického kosmického programu.

Za těchto podmínek agresivního soutěžení na obou stranách železné opony, kdy úspěch v kosmickém programu byl otázkou ideologie, moci ozbrojených sil, technických možností průmyslu a efektivnosti politických institucí dvou světových mocností, se evropské státy nemohly na tomto poli stát rovnocenným soupeřem. Obě velmoci byly připravené poskytnout téměř neomezené množství peněz, lidských zdrojů a výrobní kapacity k dosažení svých cílů. Navzdory tomu měly hlavní evropské státy nemalý potenciál pro vstup do kosmického věku a ke konci 50. a na začátku 60. let 20. století vyvinuly omezené národní kosmické programy. Řeč je o Spojeném království, Francii, Itálii a s výhradami i o Západním Německu.²⁸ Využití vesmíru se ukázalo být nesmírně výhodné nejen pro vojenské účely, ale i pro civilní život, hlavně v oblasti telekomunikací a meteorologii. O vesmír se začali zajímat průmyslníci, neboť tento obor se jevil být v budoucnu velmi lukrativním. V září 1961 se evropský průmysl spojil v nadnárodní korporaci EUROSPACE, zahrnující nejvýznamnější společnosti zabývající se letectvím a odpalovacím průmyslem, jehož účelem bylo podporovat výzkum kosmického prostoru v západní Evropě. To dokládá, že již v průběhu 60. let minulého století se na evropském kontinentě objevovaly pokusy o shromažďování zdrojů a byla zde patrná snaha o spolupráci v oblasti výzkumu kosmu. Posléze tyto iniciativy vedly k vytvoření „European Space Research Organisation“ (ESRO) a „European Launcher Development Organisation“ (ELDO).

Avšak k vytvoření těchto organizací nedošlo jen tak zčistajasna, předcházela mu mnohá jednání na různých úrovních. Počátky společného evropského úsilí o spolupráci v oblasti kosmického výzkumu lze vysledovat v iniciativě malé skupiny vědců vedené dvěma přáteli, Italem Edoardem Amaldim a Francouzem Pierrem Augerem v letech 1959 až 1960. Ani Amaldi, ani Auger nebyli cizinci v oblasti vědecké spolupráce v evropském měřítku. Byli to právě oni, kteří byli na začátku 50. let 20. století klíčovými aktéry v procesu zakládání „European Organisation for Nuclear Research“ (CERN – z fr. „Centre Européen pour la Recherche Nucléaire“). Jejich cílem, vyjádřeným na začátku roku 1960, bylo vytvoření evropské organizace, zaměřené výhradně na vědecký výzkum, která by

²⁸ V desetiletí po 2. sv. v. byla v Německu jakákoliv aktivita v raketové technologii zakázána.

však disponovala dostatečnými finančními prostředky i k pokrytí nákladů na zhotovení satelitů a vývoj odpalovacího zařízení. Již od počátku bylo zřejmé, že se má jednat o nezávislou organizaci pro civilní – vědecké - ne vojenské účely. Jejím modelem se měla stát právě struktura CERN, avšak s tím rozdílem, že nová organizace měla být nezávislou na vládách členských států, to znamená, že tyto měly pouze platit členské příspěvky a nezasahovat do jejího řízení. Původním záměrem bylo vytvořit jednu jedinou evropskou organizaci, jež by se zabývala jak vývojem satelitů, tak i odpalovacích zařízení nutných pro jejich umístění na oběžné dráze. S blížícím se koncem roku 1960 se však stávalo stále jasnější, že budou vytvořeny organizace dvě. Hlavním důvodem byla nesmírná finanční náročnost projektu vývoje odpalovacích zařízení a pravděpodobně oprávněná obava, že prostředky vydané na tuto oblast budou významně vyšší než ty určené pro vědecký výzkum. Ve výsledku by se tak vědecký výzkum, jenž měl být hlavním posláním organizace, stal pouze nepatrným zlomkem celého projektu. Ne nesouvisející s finanční stránkou věci byla i obava o nezáměr menších států o, takto státní rozpočet významně zatěžující, projekt. Hrozilo, že původně zamýšlená evropská organizace by tak ztratila svůj evropský charakter. I v celé věci nejangažovanější Francie a Spojené království se vyjádřily v tom smyslu, že vědecký výzkum a vývoj odpalovacích zařízení by se měly stát oddělenými otázkami. Na konferenci, konající se ve dnech 28. listopadu až 1. prosince 1960 v Meyrin (předměstí Ženevy), byla zřízena přípravná komise, která měla za úkol zvážit otázky návrhu, vývoje a konstrukce satelitů, avšak též jejich odpálení. Dále měla zaznamenat výsledky jednání o možném společném vývoji odpalovací rakety mezi státy zúčastněnými na konferenci. „Dohoda z Meyrin“, zřizující „European Preparatory Commission for Space Research“ (COPERS z fr. „Comission Préparatoire Européenne de Recherche Spatiale“), byla 1. prosince 1960 bez výhrad podepsána pěti státy (Belgií, Nizozemím, Norskem, Spojeným královstvím a Švédskem) a s výhradami ji podepsalo pět dalších států (Dánsko, Francie, Itálie, Španělsko a Švýcarsko). Delegation Německa neměla pravomoc dokument podepsat, ale ujistila, že tak učiní v nejbližší možné době. Dohoda vstoupila v platnost 27. února 1961.

Souběžně s těmito jednáními probíhal mezi Francií a Spojeným královstvím dialog o společném odpalovacím zařízení. Ten vyústil na konferenci ve Štrasburku (30.1. – 2.2.1961) v přijetí dohody o této otázce. V únoru 1961 bylo zřejmé, že Evropa nevstoupí do vesmíru s jednou organizací, jak zamýšleli Amaldi s Augerem, ale hned se dvěma.

První zasedání COPERS se konalo v Paříži ve dnech 13. a 14. března 1961. Prvním jeho úkolem bylo vytvořit potřebné orgány zamýšlené organizace, definovat její vědecký program a připravit k podpisu úmluvu organizaci zřizující. Na zasedání byly ustanoveny dvě pracovní skupiny – „Interim Scientific and Technical Working Group“ (STWG) a „Legal, Administrative and Financial Working group“ (LAFWG). Úkolem prvně zmiňované skupiny bylo připravit vědecký program budoucí organizace, druhá skupina se zabývala právními a administrativními aspekty a také otázkami rozpočtu. Program předvídané organizace byl schválen na třetím zasedání COPERS v říjnu 1961 v Mnichově. Tzv. „Modrá kniha“ byla 77-stránkovým dokumentem popisujícím hlavní vědecké úkoly organizace v horizontu osmi let. Tento program byl poté s většími či menšími změnami schválen Shromážděním zplnomocněných zástupců, které podepsalo Úmluvu ESRO v červnu 1962. Nutno však říci, že ačkoli byla vzniklá ESRO koncipována jako mezinárodní organizace věnována kosmickému výzkumu, ve skutečnosti se nestala vědeckou institucí s vlastními vědeckými pracovníky, přesně, dle stanovených priorit a cílů definovaným vědeckým programem, s uznávaným vedoucím postavením mezi obdobnými vědeckými institucemi v členských státech a silnou vyjednávací pozicí vůči vládním institucím členských států. Naproti tomu se časem prezentovala jako nadnárodní byrokratická a technická instituce odsouzená využít většinu ze svého provozního rozpočtu na uzavírání kontraktů v oblasti průmyslu. Stalo se z ní jakési „válečné pole“, kde dosažení kompromisu bylo vykoupeno dlouhými a složitými vyjednáními mezi různými zájmovými skupinami.²⁹

Úmluva zakládající ESRO³⁰ vstoupila v platnost 20. března 1964 a podepsalo jí deset států: Belgie, Dánsko, Francie, Itálie, Německo, Nizozemí, Spojené království, Španělsko, Švédsko a Švýcarsko. Další dva státy zúčastněné na aktivitách COPERS, Norsko a Rakousko, se rozhodly do organizace nevstoupit a získaly status pozorovatele.

Účelem ESRO vyjádřeným v jejím statutu, bylo umožnit a podporovat spolupráci mezi evropskými státy v oblasti kosmického výzkumu a technologií, a to výlučně pro mírové účely.

²⁹ Viz. pozn. 27. s. 51.

³⁰ Convention for the Establishment of a European Space Research Organization.

<http://157.150.195.4/LibertyIMS::/sidF23o2kgN5OXZyCY1/Cmd%3DXmlGetRequest%3BName%3D%2364%3BNoUI%3D1%3BF0%3D537%3BF1%3DEnglish/French%3BF2%3D7634%3BF3%3D374%3Bstyle%3DXmlPageViewer%2Exsl>

Důvodem pro vznik takovéto organizace bylo dokázat dvěma velmocím majícím hlavní slovo v kosmickém výzkumu, že i s Evropou se dá v tomto oboru počítat. Samotné evropské státy nemohly s USA a Sovětským svazem – se státy které vstoupily do vesmíru o mnoho let dříve a s nesrovnatelnými prostředky vydanými na jeho výzkum – soutěžit. Spojení v jednu organizaci však již dávalo jisté šance. Alespoň do té míry, že Evropa dala najevo, že nemusí navždy zůstat odkázána na milost či nemilost dvou světových mocností a že si zaslouží postavení rovnocenného partnera v oblasti výzkumu kosmu.

Institucionální struktura ESRO byla velmi podobná struktuře CERN. Nejvyšším legislativním orgánem byla Rada (Council), složená ze zástupců členských států. Každý členský stát v ní měl jeden hlas a nesměl být zastoupen více než dvěma zástupci – z nichž jeden byl zpravidla vědec a druhý důležitý národní vědecký administrátor. Národní delegace také obvykle disponovaly jedním nebo dvěma poradci. Základním úkolem Rady bylo vymezovat vědeckou, technickou a administrativní politiku organizace, schvalovat její program a roční pracovní plán. Radě pomáhaly dva podřízené orgány – „Administrative and Finance Committee“ (AFC) a „Scientific and Technical Committee“ (STC). Exekutivním orgánem byl Direktoriát (Directorate) se sídlem v Paříži. Jeho členy byli vědecký ředitel, technický ředitel a vedoucí administrativy. Direktoriát byl zodpovědný za realizaci schválených programů.

Již za dva roky po založení ESRO se začaly objevovat pochybnosti o jejím řádném fungování – v roce 1966 došlo k první krizi v působení organizace. Rada byla zahlcena triviálními záležitostmi nepodstatného významu, jakými byla třeba dohoda o místě konání letní školy či návrh vhodného znaku pro organizaci, a nemohla se tak věnovat otázkám pro chod organizace nesporně důležitějším. Stejně platilo i pro AFC. Kritika se snesla na exekutivní orgán, jemuž bylo dáváno za vinu, že případy pro Radu a AFC připravuje špatně a ty z tohoto důvodu přijímají rozhodnutí ve spěchu a na základě nedostatečných informací. Přetížení Rady a AFC kontrastovalo s nevyužitím Generálního ředitele, v jehož rukách byl koncentrován nedostatek pravomocí. Dalším důvodem pro znepokojení byla finanční částka vynakládaná na administrativní výdaje organizace, v roce 1966 se vyšplhala až na 50% celkových výdajů. Odpovědí na tuto krizi bylo vytvoření skupiny expertů, která měla studovat vnitřní strukturu, proces a metody práce ESRO. Výhodiskem měla být poměrně zásadní změna v organizační struktuře a pravidlech procesu. Za nejpodstatnější změny lze považovat významné rozšíření pravomoci Direktoriátu samostatně rozhodovat a jeho reorganizace – měl se nadále skládat z Generálního ředitele

a dalších čtyř ředitelů – dva z nich měli určovat politiku organizace a dva měli na starost její uvádění v praxi. Krize v organizaci byla překonána až roku 1967, kdy na post Generálního ředitele usedl Hermann Bondi, který na sebe vzal nelehký úkol – obnovit důvěru v organizaci. To se mu poté, co se po počátečních nezdarech podařilo vypustit tři satelity (ESRO II v květnu 1967, ESRO I v říjnu 1967 a HEOS A v prosinci 1968), také podařilo. Na konci roku 1968 se ESRO zdála být zachráněna.

Jak bylo již v této kapitole uvedeno, původním záměrem evropských států bylo vytvořit jedinou organizaci, zabývající se jak otázkami kosmického výzkumu, tak i vývojem odpalovacího zařízení pro satelity. To se však z finančních důvodů ukázalo neproveditelné a začátkem roku 1961 panoval všeobecný konsensus, že organizace budou vytvořeny dvě. Vzniká tak ESRO jako organizace pro kosmický výzkum, o níž bylo pojednáno výše a v březnu 1962 je podepsána úmluva o založení „European Launcher Development Organisation“ (ELDO), jejímž úkolem byla konstrukce odpalovacího zařízení.

Autorem celého návrhu a iniciátorem jednání o vytvoření organizace pro konstrukci odpalovacích zařízení bylo Spojené království. Důvody pro něj byly ryze praktické. Spojené království již celá léta pracovalo na projektu vývoje balistické řízené střely „Blue Streak“, který značným způsobem zatěžoval britský rozpočet a jehož dokončení bylo v nedohlednu. Navíc se v průběhu let ukázalo, že potřebám ochrany země nepostačuje, neboť se mělo jednat o nepohyblivou zbraň a jevílo se mnohem výhodnějším nakoupit rakety typu vzduch – země od Spojených států amerických. Byla tedy zřízena zvláštní komise, která měla posoudit situaci kolem „Blue Streaku“. Proběhla horlivá debata o tom, zda program zcela zrušit, či jej využít pro civilní účely – objevila se myšlenka jeho použití v britském kosmickém programu jako odpalovacího zařízení pro satelity. Jedním z argumentů, které svědčily pro zachování „Blue Streaku“ a jeho civilního využití, byla národní prestiž. Na vývoj rakety již byla vydána významná finanční částka a zastavení programu by znamenalo, že tyto prostředky by zkrátka zůstaly bez užitku. Dalším hlasem pro Blue Streak byl fakt, že při jeho vývoji, byť pro civilní účely, by Británie získala cenné zkušenosti, které by mohla v budoucnosti využít pro účely vojenské. Ne nepodstatným důvodem bylo i vyvarování se závislosti na USA, Britové by tak nemuseli starty svých satelitů přizpůsobovat americkému časovému plánu a navíc zde nebyla žádná záruka, že Američani britské telekomunikační satelity nakonec vůbec vypustí, či jaké podmínky si nastolí. Na druhou stranu se objevily i argumenty proti programu. Týkaly se hlavně

finanční náročnosti celého projektu, přičemž břímě financování by se přesunulo z vojenského rozpočtu do rozpočtu určeného pro vědu a mohlo by ve výsledku znamenat nedostatek prostředků pro jiné výzkumy a programy.³¹ Stále ve vzduchu visela otázka nákupu amerických raket a možnost investování takto ušetřených prostředků do vývoje satelitů a jejich lepšího vybavení. Při nemožnosti dojít ke konečnému řešení, britská vláda v červenci 1960 rozhodla o prozatímním pokračování projektu „Blue Streak“, a to do konce roku. Dále se měla zvažovat možnost dalšího postupu a také eventuální zapojení jiných evropských států do programu, hlavně de Gaullovské Francie. Británie si chtěla připravit podmínky pro přístup k Evropskému hospodářskému společenství (EHS). Návrh, který potenciálním evropským partnerům předložila, předpokládal tři fáze vývoje odpalovacího zařízení – „Blue Streak“ měl být prvním stupněm, „Black Knight“ (raketa, kterou Británie vyvíjela již tři roky) druhým a třetí stupeň měl být teprve vyvinut, třeba i soukromými podniky. Nejpodstatnějším partnerem se pro Spojené království měla stát Francie, prvotní dialog o možné spolupráci se tedy zaměřil právě na tuto evropskou velmoc. Ohlasy z francouzské strany nebyly zpočátku příliš horlivé, nicméně přistoupila k jednání. Podmínkou budoucí spolupráce měla být konstrukce jednoho z odpalovacích zařízení ve Francii, a to z toho důvodu, že francouzské vojenské úřady již vyhotovily plány pro podobná zařízení. Tato okolnost nevyvolala v britských kruzích žádný zásadní nesouhlas, problematičtější to bylo s požadavkem přístupu k vysoce utajovaným vojenským technologiím, které měla Británie na oplátku za francouzskou účast na společném programu poskytnout. Británie nebyla příliš ochotná takovéto informace zveřejňovat a hrozil zde neúspěch celého vyjednávacího procesu. Během konference konané ve Štrasburku v lednu 1961 však Francie náhle změnila svůj postoj a od požadavku poskytování utajovaných informací ustoupila. Svou roli zde sehrál i prezident de Gaulle, který navzdory doporučení expertů vyjádřil souhlas s připojením své země k projektu „Blue Streak“. Důvodem pro účast Francie na tomto programu byla hlavně šance na přístup k britským vyspělým technologiím a vidina získání know - how a jeho možného využití pro další civilní, ale i vojenské účely. Naproti tomu výměna technologií nebyla tak zajímavá pro Brity, neboť Francouzi jim prakticky neměli co nabídnout. Británii vedly ke společnému jednacímu stolu politické důvody. Ke konci roku 1960 bylo učiněno rozhodnutí usilovat o přijetí ostrovního státu do Evropského hospodářského společenství a zmíněná spolupráce v odborné oblasti měla zabezpečit dobré vztahy s Francií a ukázat

³¹ Viz. pozn. 27. s. 85.

ostatním evropským státům snahu o zapojení se do evropských struktur. De Gaulle však v tomto smyslu společný program nechápal a přísně rozlišoval spolupráci na odborné úrovni a otázky politické a ekonomické, což dal i svým vetem přístupu Británie k EHS najevo.

Společně svolaná anglo – francouzská konference se konala ve dnech 30. ledna až 2. února 1961 ve Štrasburku. Předcházela jí cesta britského ministra letectví po evropských státech, při které se snažil vylíčit význam a výhody společného projektu, zdůrazňoval také získání nezávislosti Evropy na USA a Sovětském svazu, vedoucích činitelů v této oblasti. Pozvánku na konferenci obdržely: Belgie, Dánsko, Německo, Itálie, Nizozemí, Norsko, Rakousko, Španělsko, Švédsko a Švýcarsko. Všechny tyto státy poslaly své zástupce, kromě Rakouska, které vyslalo pozorovatele. Úkolem konference bylo zjistit postoj evropských států k připravovanému projektu vývoje odpalovacích zařízení. Po třech dnech vyjednávání anglo – francouzské memorandum shrnulo hlavní závěry, kterých bylo dosaženo. Účelem předvídané organizace bylo naplánovat, vyvinout a vyrobit raketový systém využívající „Blue Streak“ v první fázi a francouzskou raketu v druhé fázi. Dále bylo dohodnuto, že raketa ve třetí fázi bude vyvinuta a vyrobena na kontinentě. Avšak ne ve všech otázkách panovala shoda. Největším rozporem se ukázala být otázka výše příspěvků jednotlivých států.

Zúčastněné státy se k otázce společného projektu postavily různě. Německo po počáteční nedůvěře v efektivnost programu nakonec svou účast přislíbilo. Pro větší motivaci mu byla slíbena třetí fáze projektu. Žádná podobná odměna však nebyla nabídnuta Itálii, která již zpočátku odmítla podílet se na budoucí organizaci, neboť v ní nespatořovala žádné pozitivum pro svou zemi. Jejím argumentem byla nezajímavost projektu pro italský průmysl a jeho finanční nevýhodnost. Navíc Itálie prováděla za pomoci USA svůj vlastní kosmický program, a tak neměla potřebu spolupracovat s ostatními státy. Odmítnutí účasti Itálie na společném projektu mělo pro Británii závažné důsledky. V polovině září 1961 daly Norsko, Rakousko a Švýcarsko najevo, že na připravované organizaci nemají zájem a přesto, že Dánsko i Německo vyslovily svůj souhlas, podmiňovaly ho tím, že organizace bude „evropská“ - tedy, že se jí bude účastnit co nejvíce států – nejlépe všichni aktéři Štrasburské konference. Vznikl zde tedy problém, který mohl vyřešit jen přístup Itálie.

K jeho vyřešení svolala britská a francouzská vláda schůzku všech států zúčastněných ve Štrasburku a Austrálie konající se od 30. října do 3. listopadu v Londýně.

Jejím cílem bylo vypracovat návrh úmluvy zakládající „European Launcher Development Organisation“. Zastoupena byla Belgie, Dánsko, Itálie, Německo, Nizozemí a Spojené království. Tentokrát vyslala zástupce i Austrálie, Norsko, Švédsko a Švýcarsko, zastoupené ve Štrasburku, vyslaly jen pozorovatele. Předmětem jednání se stala i účast Itálie v organizaci. I přesto, že její postoj se od minulé schůzky více naklonil k možnosti spolupráce, stále nebylo jasné, jaké rozhodnutí nakonec učiní. Ostatní státy tedy začaly zvažovat variantu bez ní s tím, že Británie by byla zodpovědná za splacení italského podílu a Německo a Francie by hradily část z příspěvků menších zúčastněných států, které by nedokázaly splnit svůj závazek. K tomu však nakonec nemuselo dojít. Když se 29. března 1962 podepisovala úmluva zřizující ELDO,³² Itálie byla společně s Británií, Francií, Německem, Belgií, Nizozemím a Austrálií mezi zúčastněnými státy. Úmluva vstoupila v platnost 29. února 1964, když jí ratifikovalo pět států, jejichž podíl na rozpočtu organizace činil 85% všech příspěvků (byly to Austrálie, Francie, Německo, Nizozemí a Spojené království). Belgie tuto skupinu následovala 2. dubna 1964 a Itálie úmluvu ratifikovala 4. března 1965.

Po konferenci v Londýně bylo zřejmé, že ratifikace úmluvy ELDO může trvat až několik měsíců. Z tohoto důvodu byla protokolem z 9. května 1962 ustanovena Přípravná skupina, dočasný orgán, který měl vytvořit plán pro zřízení organizace během doby než vstoupí úmluva v účinnost. I přesto, že Přípravné skupině byla přiznána relativně malá pravomoc, již v mezidobí mezi podpisem a ratifikací úmluvy její činnost umožnila práce na vývoji odpalovacího zařízení.

Nově vzniklá organizace byla však již od prvopočátku obestřena pochybnostmi o smyslu jejího působení. Patrné byly zejména hlasy zmiňující nesmírnou finanční náročnost projektu, zdůrazňovala se také zastaralost technologií, které měly být využity a stále se mluvílo o alternativě postavit odpalovací zařízení v americké licenci, což by se ve výsledku pravděpodobně ukázalo být levnější variantou.

ELDO za svůj vznik vděčila hlavně politické situaci panující v té době. Neutuchající snaha Británie o dosažení shody mezi státy a vytvoření společné organizace měla své politické příčiny. Británie se chtěla přiblížit Evropě, chtěla navázat užší kontakty

³² Convention for the Establishment of a European Organization for the Development and Construction of Space Vehicle Launchers.
<http://157.150.195.4/LibertyIMS::/sidF23o2kgN5OXZyCY1/Cmd%3DXmlGetRequest%3BName%3D%2364%3BNoUI%3D1%3BF0%3D507%3BF1%3DEnglish%3BF2%3D7401%3BF3%3D177%3Bstyle%3DXmlPageViewer%2Exsl>

s evropskými státy, zejména s Francií, a to z jediného důvodu – hodlala usilovat o přístup k EHS. Stejným úhlem pohledu se však na společný projekt nedívala francouzská strana, kde se přísně odlišovalo mezi spoluprací politickou a odbornou. Dva hlavní aktéři tedy danou situaci chápali dosti rozdílným způsobem, což se také posléze projevilo ve francouzském vetu britskému přístupu k EHS v roce 1963. Na vzniku ELDO se také podstatným způsobem podepsaly vnitřní politické poměry v samotné Británii. Pro britskou vládu bylo otázkou cti dovést celý projekt do zdárného konce, neboť na svůj program Blue Streak vynaložila již obrovskou finanční částku, která by neúspěchem vyjednávání s evropskými státy byla prakticky zcela ztracena. Za konečný úspěch však iniciátor celého projektu zaplatil příliš vysokou cenu. V roce 1963 přispívala Británie do rozpočtu organizace 40ti%, což bylo mnohem více než 25% zamýšlených před dvěma lety, kdy se o projektu začínalo mluvit. Vytvořením ELDO se tak nenaplnila ani politická, ani finanční očekávání Spojeného království. Nebylo tedy pro nikoho překvapením, že nedlouho poté, co byla ELDO přivedena na svět, Británie začala zvažovat své další působení v této organizaci.

Důvodem byly právě příspěvky Británie do rozpočtu organizace, které nejen, že byly podstatně vyšší než bylo původně zamýšleno, ale docházelo i k jejich neustálému navyšování. Tato sama o sobě nepříjemná situace byla ještě doprovázena opakovaným zpožděním prací, v důsledku čehož docházelo k dalšímu zdražení celého projektu. Navíc se začalo mluvit o změně v předmětu činnosti organizace – v budoucnu se měla zaměřit na vývoj odpalovacího zařízení, které bude schopné umístit na oběžnou dráhu telekomunikační satelit – což s sebou neslo další nemalé finanční náklady. Británie se, po zvážení tohoto neutěšeného stavu, rozhodla svou účast v organizaci ukončit. To vyvolalo obavy v ostatních členských státech, kterým se zalíbila myšlenka nezávislosti na USA při odpalování satelitů, a tak možnost stát se partnerem této kosmické velmoci, neboť existenci ELDO si bez Británie šlo představit jen velmi těžko. Evropské státy vítaly aktivitu, kterou Británie prokazovala v průběhu celého projektu a byly si i vědomy toho, že do rozpočtu organizace platí nepoměrně více než ostatní členové. Byly tak nakloněny jednání o kompromisu.

Toho bylo dosaženo na konferenci ELDO konající se 7. a 8. července 1966. Výměnou za snížení finančních příspěvků Británie, tato vzala zpět své prohlášení o vystoupení z organizace a přislíbila účast na jejích programech. Pro zachování objemu rozpočtu se tak ostatním členským státům musela zvýšit jejich finanční povinnost.

Na konferenci došlo ještě k dalšímu závažnému rozhodnutí. Zástupci zúčastněných států dospěli k názoru, že nadešel čas vytvořit jedinou evropskou kosmickou organizaci, která by nahradila dvě, různě zaměřené, v některých případech překrývající se a rozhodně nespolupracující, již existující organizace. Poněvadž bylo nemožné vytvořit ji ihned, reprezentanti členských států se dohodli, že se budou scházet alespoň jedenkrát ročně jako stálý orgán – Evropská kosmická konference („European Space Conference“ - ESC) - - přístupný účasti také zástupcům ESRO a CETS, jehož úkolem bude posoudit možnost sloučení již existujících evropských kosmických institucí. Dále bylo rozhodnuto, že rady ELDO, ESRO a CETS vytvoří Koordinační výbor, který se bude scházet každé tři měsíce a bude usilovat o okamžitou spolupráci mezi těmito orgány. První kroky k přeměně ELDO a ke koordinaci v oblasti evropských kosmických aktivit byly učiněny.

Uklidnění situace v organizaci však netrvalo dlouho. Již v roce 1967 přišla další krize poté, co Francie vetovala přístup Británie k EHS. Pro tu pak celý projekt vývoje odpalovacího zařízení ztratil svůj politický smysl, a tak nehodlala podpořit další programy. Za této situace byla na 12. – 14. listopadu 1968 svolána do Bad – Godesbergu konference ESC, kde se mělo najít východisko z krize. Dosažený kompromis spočíval v tom, že zástupci bylo dohodnuto vytvoření nové organizace ze stávající ESRO, ELDO a CETS, jejíž program se bude skládat z tzv. minimálního a volitelného programu. Minimálního programu se musely účastnit všechny členské státy a zahrnoval: aplikaci satelitů, kosmický výzkum, stejně jako organizaci přesunu, infrastrukturu a výzkum zaměřený na budoucí vývojové trendy.³³ Je tedy patrné, že jeho součástí nebyl vývoj odpalovacích zařízení – to byl tedy způsob, jak se Británie mohla dál podílet na společném evropském kosmickém úsilí bez toho, aniž by musela financovat nejdražší jeho projekt. Co se týče volitelného programu, ten byl pro státy nepovinný – každý se mohl rozhodnout, kterého se zúčastní a na němž se tedy bude i finančně podílet.

Svízelná situace však v ESC latentně přetrvávala dál a vyvrcholila v roce 1970, kdy bylo více než jasné, že představy evropských států o kosmické spolupráci a o vývoji odpalovacího zařízení se velmi různí. Budoucnost „European Space Conference“ byla z tohoto důvodu značně nejistá. Dánsko a Francie dokonce zvažovaly vypovězení smlouvy ESRO pro nedodržení stanoveného osmiletého finančního plánu. Řešením tohoto neutěšeného stavu se stal tzv. „First package deal“ z roku 1971. Členské státy ESRO se dohodly nadále mezi sebou vyjednávat a najít způsob jak vést organizaci co možná nejlépe.

³³ Viz. pozn. 27. s. 347.

Klíčovým aspektem vyjednaného kompromisu z roku 1971 bylo, že ESRO se definitivně vzdá své role jako organizace věnované výlučně kosmickému výzkumu a zaměří se na aplikační satelitní programy věnované telekomunikaci, letecké komunikaci a meteorologii. Tyto aplikační programy měly být dobrovolné – státy se samy rozhodovaly zda se jich zúčastní. (Takováto koncepce byla na základě dohody uzavřené v Bad – Godesbergu nadále možná). Tzv. „velká čtyřka“ neboli Francie, Itálie, Německo a Spojené království, se zavázala podílet se na všech těchto nepovinných programech. V rámci povinného programu, do něhož musely přispívat všechny členské státy dle poměru svého HDP, zůstal vědecký výzkum a další základní aktivity organizace. Dohoda z roku 1971 znamenala počátek nové éry v životě ESRO – organizace se tímto definitivně přeměnila v kosmickou agenturu zaměřenou převážně na aplikaci satelitů a kosmický výzkum se tak dostal jen na okraj jejích zájmů, čemuž odpovídala i výše finančních prostředků vydávaných na tuto oblast. „First package deal“ byl také známkou pokračující diskuse o evropské kosmické politice, která vyústila v „Second package deal“³⁴ v roce 1973 a posléze k vytvoření European Space Agency roku 1975.

Než byla vytvořena ESA, musely však proběhnout ještě nějaké události. Předně, došlo k zániku ELDO. Spouštěčem celého řetězce okolností byl neúspěch programu Europa II, ke kterému došlo v roce 1971. Následně na to Spojené království prohlásilo, že nevidí jediný důvod proč zůstat plnoprávným členem organizace jako je ELDO a oznámilo, že z ní vystupuje a bude usilovat o získání statusu pozorovatele. Německo se posléze, stejně jako Itálie později, přiklonilo k názoru, který již zastávala Velká Británie, o ekonomické výhodnosti nákupu odpalovacího zařízení od USA. Takovýto nákup by vyžadoval mnohanásobně menší finanční prostředky než vývoj odpalovacího zařízení na evropské půdě, navíc by znamenal přístup k velmi vyspělým americkým technologiím a nevýznamným nebyl i fakt, že Německo chtělo USA dokázat, že je pro ně solidním a spolehlivým spojencem a vyvrátit tak nedůvěru, která mezi státy panovala po Brandtově „Ostpolitik“. Naproti tomu Francie nadále trvala na vývoji odpalovacího zařízení na kontinentě a sama na něm i pracovala – pod názvem LIIS. Podmínkou financování tohoto projektu vyslovenou francouzským ministerstvem financí však byla alespoň 35ti% účast jiného evropského státu na zmiňovaném projektu. Na setkání ministrů zodpovědných za otázky kosmu konaného 20. prosince 1972 bylo rozhodnuto, že Francie společně s Německem převezme zodpovědnost za výstavbu LIIS. Tyto práce budou probíhat již

³⁴ „Second package deal“ upravoval výši finančních příspěvků jednotlivých států na programy Launcher LIIS, Spacelab a MAROTS.

v rámci nové organizace, která nahradí ESRO a ELDO. Ministři se také dohodli, že ke dni 31. prosince 1972 budou zastaveny veškeré práce na projektu Europa III. Program Europa II čekal podobný smutný osud – zrušen byl ke 30. dubnu 1973. Poslední schůze Rady ELDO se konala 30. května 1975 – ELDO zanikla.

Nezanikla však bez svého nástupce – tím se stala ESA, která vznikla sloučením právě ELDO a ESRO. Vytvoření Evropské kosmické agentury bylo završením mnohaletého přesvědčení, že v Evropě existuje příliš mnoho kosmických organizací³⁵ a že je nutné sladit jejich činnost. Přípravení úmluvy ESA bylo úkolem pro „European Space Agency Working Group“, která byla ustanovena 21. prosince 1972. Úmluva měla být k dispozici 1. ledna 1974, toto datum se však ukázalo být příliš optimistické, a tak byla Úmluva zakládající Evropskou kosmickou agenturu připravena 15. dubna 1975. Podepsána byla deseti evropskými státy (Belgií, Dánskem, Francií, Německem, Itálií, Nizozemím, Spojeným královstvím, Španělskem, Švédskem a Švýcarskem) 30. května 1975 a v platnost vstoupila 30. října 1980. ESA začala formálně působit. Stejně jako v revidované ESRO úmluvě byly programy ESA rozděleny na povinné a volitelné, přičemž volitelné programy se dělily do dvou skupin: 1. plánování, vývoj, konstrukce, vypouštění a umístování satelitů a jiných objektů na oběžnou dráhu a jejich následná kontrola a 2. plánování, vývoj, konstrukce a provoz odpalovacích zařízení a kosmických přepravních systémů. Z uvedeného je patrné, že ESA skutečně převzala úkoly svých předchůdkyň – vývoj satelitů od ESRO a odpalovacích zařízení od ELDO. Účast na volitelných programech ESA byla v Úmluvě koncipována tak, že členský stát se jich účastní, pokud neprohlásí, že se daného programu účastnit nechce. Úprava je tedy shodná s revidovanou úmluvou ESRO z roku 1972. Naproti tomu původní úmluva ESRO vyžadovala k účasti na dobrovolném programu výslovný souhlas státu, který chtěl na daném programu participovat.

Závěrem této kapitoly nutno učinit tuto poznámku. Jak je z podaného výkladu zřejmé, ESRO a ELDO byly organizace s neshodnou členskou základnou. Menší a neutrální země jako Švédsko a Švýcarsko se nechtěly v 60. letech – době rivality mezi západním a východním blokem – účastnit vývoje odpalovacího zařízení z důvodu jeho možného vojenského využití. V 70. letech se však situace změnila – USA a Sovětský svaz vytvořily společný kosmický program Apollo – Sojuz, což signalizovalo začátek nové éry ve vztazích mezi těmito velmocemi. Švédsku a Švýcarsku tak již nic nebránilo přistoupit

³⁵ ESRO, ELDO a CETS.

k organizaci, jejímž úkolem byl i vývoj odpalovacích zařízení, a to i z toho důvodu, že ESA byla v Preambuli k Úmluvě prohlášena za organizaci vytvořenou výlučně pro mírové účely.

2.3. Funkce a cíle ESA

Evropská kosmická agentura byla vytvořena výlučně pro mírové účely a jejím hlavním cílem je podporovat spolupráci evropských států v oblasti kosmického výzkumu. Spojením finančních prostředků a duševního potenciálu členských států tak mohou vznikat programy, které by jednotlivé státy samy nemohly nikdy realizovat. Úkolem ESA je vypracovat Evropský kosmický program a také jej prosadit. Její projekty jsou zaměřeny na získávání více informací o Zemi, jejím bezprostředním kosmickém prostoru, slunečním systému a kosmu, předmětem zájmu je i vývoj satelitových technologií a služeb a dále je to podpora evropského průmyslu.³⁶ ESA spolupracuje také s jinými významnými kosmickými agenturami, jakými jsou americká NASA, japonská NASDA, agentury indická, ruská a další.

Samotná Úmluva se výslovně zmiňuje o účelu ESA ve svém čl. II: *Účelem Agentury je, výlučně pro mírové účely, umožnit a podporovat spolupráci mezi evropskými státy v oblasti kosmického výzkumu a technologií a jejich kosmických aplikačních programů, za účelem jejich použití pro vědecké účely a pro operační kosmické aplikační systémy, a to:*

- a) *vypracováním a prováděním Evropské kosmické politiky prostřednictvím doporučení možných úkolů v oblasti kosmu členským státům a sladováním jejich politik s ohledem na ostatní národní a mezinárodní organizace a instituce,*
- b) *vypracováním a prováděním aktivit a programů v oblasti kosmu,*
- c) *koordinací Evropského kosmického programu a národních programů a postupným začleněním těchto národních programů do Evropského kosmického programu, a to co nejvíce to bude možné, zejména co se týče vývoje aplikace satelitů,*
- d) *vypracováním a prováděním průmyslové politiky odpovídající jejímu programu a doporučováním souvislé průmyslové politiky členským státům.³⁷*

³⁶ Convention of the European Space Agency. 6th edition (30th anniversary issue). September 2005. Foreword.

³⁷ Ibid, čl. II, vlastní překlad, v originále:

Aktivity ESA se dělí na povinné činnosti, kterých se musí účastnit všechny členské státy a na nepovinné, na kterých členské státy participují, pokud formálně neprohlásí, že se na daném programu nehodlají podílet. Do povinných aktivit spadá: zajišťování výkonu základních aktivit Agentury (jako je vzdělávání, dokumentace, studie budoucích projektů a výzkum technologií), zpracovávání vědeckých programů včetně satelitů a ostatních kosmických systémů, shromažďování významných informací a jejich rozšiřování do členských států a předcházení tak mezerám či duplikacím, poskytování rad a pomoci při harmonizaci mezinárodních a národních programů, udržování pravidelných kontaktů mezi uživateli kosmické techniky a získávání informací o jejich požadavcích.³⁸ Volitelné aktivity mohou zahrnovat zejména: navrhování, vývoj, konstrukci, vypouštění, umístování a kontrolu satelitů a jiných kosmických systémů na oběžnou dráhu, navrhování, vývoj, konstrukci a řízení odpalovacích zařízení a kosmických dopravních systémů.³⁹

2.4. Právní subjektivita ESA

Právní subjektivita ESA je dle mezinárodního práva nepochybná – je jí přiznána na základě čl. XV odst. 1. Úmluvy. Další otázky právní způsobilosti, výsad a imunit ESA, jejich zaměstnanců, expertů a reprezentantů členských států stanoví Příloha I k Úmluvě.⁴⁰ ESA má zejména způsobilost uzavírat smlouvy, nabývat a nakládat s movitým a nemovitým majetkem a být stranou v soudním řízení.⁴¹ Úprava právní subjektivity ESA se nijak zásadně neliší od úprav jiných mezinárodních organizací – na základě svého statutu se stává subjektem mezinárodního práva a může vstupovat do právních vztahů, byť i jen v omezené míře, která je dána funkčními potřebami organizace.

„The purpose of the Agency shall be to provide for and to promote, for exclusively peaceful purposes, cooperation among European States in space research and technology and their space applications, with a view to their being used for scientific purposes and for operational space applications systems:

- a) by elaborating and implementing a long-term European space policy, by recommending space objectives to the Member States, and by concerting the policies of the Member States with respect to other national and international organisations and institutions;
- b) by elaborating and implementing activities and programmes in the space field;
- c) by coordinating the European space programme and national programmes, and by integrating the latter progressively and as completely as possible into the European space programme, in particular as regards the development of applications satellites;
- d) by elaborating and implementing the industrial policy appropriate to its programme and by recommending a coherent industrial policy to the Member States“.

³⁸ Viz. čl. V odst. 1. písm. a. Convention of the European Space Agency. 6th edition (30th anniversary issue). September 2005.

³⁹ Viz. Ibid, čl. V odst. 1. písm. b.

⁴⁰ Viz. Ibid, čl. XV odst. 2.

⁴¹ Čl. I Annex I Privileges and Immunities. In: Convention of the European Space Agency. 6th edition (30th anniversary issue). September 2005.

ESA a její zaměstnanci požívají běžných výsad a imunit potřebných k dosažení stanovených cílů, tyto nejsou poskytnuty pro osobní prospěch svých nositelů, jsou uděleny výlučně k zajištění nerušeného fungování organizace a k zaručení úplné nezávislosti osob, kterým byly přiznány.

Agentura požívá těchto výsad a imunit: nedotknutelnost budov, místností a archivů,⁴² neomezená možnost distribuce publikací a jiných informačních materiálů zasílaných Agenturou nebo pro ní,⁴³ vynětí z jurisdikce členských států a z výkonu jejich rozhodnutí (s výjimkami stanovenými v čl. IV odst. 1. písm. a. – d. Přílohy I k Úmluvě), nepodléhání majetku a aktiv organizace jakékoliv formě zabránění, konfiskace, vyvlastnění a nucené správy,⁴⁴ osvobození majetku a příjmů Agentury od přímých daní,⁴⁵ osvobození vyváženého a dováženého zboží nutného pro činnost Agentury od vývozních a dovozních povinností, daní, zákazů a omezení,⁴⁶ možnost získání a držení jakéhokoli druhu finančních prostředků, měny, hotovosti nebo cenných papírů a volné nakládání s nimi pro účely stanovené v Úmluvě,⁴⁷ zákaz cenzury oficiální komunikace Agentury.⁴⁸

Zástupci členských států ESA jsou vyňati z jurisdikce členských států, a to i po skončení jejich mise, co se týče projevů pronesených nebo napsaných v souvislosti s výkonem jejich funkce, nemohou být zatčeni nebo zadrženi a jejich zavazadla nemohou být zabavena, nepodléhají, stejně jako jejich manželé, žádným omezením vstupu do země ani jiným cizineckým formalitám. Všechny oficiální dokumenty těchto reprezentantů jsou nedotknutelné a mohou být posílány prostřednictvím speciálního kurýra nebo v zapečetěném obalu. Ohledně osobních zavazadel požívají stejných celních výhod jako diplomaté a v záležitostech měny mají stejné výhody jako zástupci cizích vlád na dočasných oficiálních misích.⁴⁹

Zaměstnanci ESA požívají, stejně jako reprezentanti členských států, imunity z jurisdikce členských států, i po ukončení jejich služby, ohledně jednání a projevů pronesených nebo napsaných v souvislosti s výkonem jejich funkce. Dále jsou zproštěni všech povinností vyplývajících z vojenské služby, jejich oficiální dokumenty jsou nedotknutelné

⁴² Viz. čl. II, III. Annex I Privileges and Immunities. In: Convention of the European Space Agency. 6th edition (30th anniversary issue). September 2005.

⁴³ Viz. Ibid, čl. X.

⁴⁴ Viz. Ibid, čl. IV odst. 2.

⁴⁵ Viz. Ibid, čl. V odst. 1.

⁴⁶ Viz. Ibid, čl. VI.

⁴⁷ Viz. Ibid, čl. XI.

⁴⁸ Viz. Ibid, čl. XII odst. 2.

⁴⁹ Viz. Ibid, čl. XIV odst. 1.

a co se týče osvobození od opatření omezujících imigraci a upravujících registraci cizinců, dostává se jim a členům jejich domácností stejných výhod jako zaměstnancům jiných mezinárodních organizací. V případě mezinárodní krize mají stejná práva na repatriaci jako diplomatictí zástupci, stejně jako jejich rodiny. V neposlední řadě mají také právo na dovoz vlastního nábytku a osobního majetku do země výkonu služby bez povinnosti zaplatit clo a na následný jeho zpětný bezcelní vývoz po skončení služby.⁵⁰

Experti, o nichž to stanoví Rada, jsou vyňati z jurisdikce co se týče jednání a projevů písemných i ústních, pronesených při výkonu funkce, jejich oficiální dokumenty jsou nedotknutelné a ohledně osobních zavazadel požívají stejných výhod jako funkcionáři zahraničních vlád na dočasných oficiálních misích.⁵¹

Příloha I k Úmluvě neuděluje však jen výsady a imunity organizace, právní subjektivita se projevuje i v nutnosti nést určité povinnosti - tyto stanoví čl. XXII Přílohy I. Agentura musí spolupracovat s příslušnými orgány členských států ohledně řádného výkonu spravedlnosti a dodržování pracovních, zdravotních a jiných národních předpisů a zabraňovat zneužití výsad, imunit a jiných výhod poskytnutých na základě Přílohy I.

ESA se také může, dle čl. XXV a XXVI Přílohy I, stát stranou v mezinárodní arbitráži, což je také známkou přiznané právní subjektivity.

2.5. Organizační struktura ESA

K zajišťování funkcí Agentury byly zřízeny dva orgány – Rada (Council) a Generální ředitel (Director General), jemuž pomáhají zaměstnanci organizace.

Rada se skládá ze zástupců členských států a schází se dle potřeby, a to buď na úrovni delegátů, nebo ministrů a pokud Rada nestanoví jinak, v hlavním sídle organizace. Rada volí na období dvou let svého Předsedu a Místopředsedu, kteří mohou být jednou znovuzvoleni na následující rok. Předseda řídí jednání Rady a zajišťuje přípravu jejích rozhodnutí. Mezi jeho další povinnosti patří pomáhat při koordinaci aktivit orgánů Agentury, podporovat spolupráci mezi členskými státy a Radou prostřednictvím jejich delegátů a snažit se sladit jejich pohled na obecné otázky týkající se Agentury, v obdobích mezi konáním schůzí radit Generálnímu řediteli a získávat od něj nezbytné informace, také má povinnost informovat členské státy o návrzích volitelných programů. Předsedovi

⁵⁰ Viz. čl. XVI. Annex I Privileges and Immunities. In: Convention of the European Space Agency. 6th edition (30th anniversary issue). September 2005.

⁵¹ Viz. Ibid, čl. XVII.

při výkonu jeho funkce pomáhá Výbor (Bureau), jehož složení určuje Rada a který svolává Předseda. Výbor Předsedovi radí při přípravě schůzí Rady. Jestliže se Rada schází na ministerské úrovni, je předseda volen pro tuto schůzi, příští setkání ministrů svolává on.

Hlavním úkolem Rady je: definovat politiku vedoucí k dosažení cílů Agentury, přijímat doporučení adresovaná členskými státy, schvalovat aktivity a programy Agentury, přijímat volitelné programy, určovat prioritu jednotlivých programů, odhlasovat roční pracovní plán Agentury, přijímat zaměstnanecké předpisy, rozhodovat o přijetí nových členských států, činit opatření nezbytná při vypovězení Úmluvy členskými státy nebo při ukončení členství státu v organizaci a dále vykonávat všechny kroky nezbytné k naplnění účelu Agentury, jak je vyjádřen v Úmluvě. Rada disponuje významnými pravomocemi i v oblasti finanční. Jednohlasným rozhodnutím všech členských států určuje rozsah prostředků, který bude mít Agentura v období následujících pěti let k dispozici, dále přijímá roční všeobecný rozpočet Agentury a rozpočet každého jednotlivého programu, drží pod kontrolou výdaje na povinné a volitelné aktivity a odhlasovává a publikuje roční auditovanou účetní závěrku.

Každý členský stát má v Radě jeden hlas, nicméně členský stát nemá právo hlasovat o otázkách týkajících se výlučně programu, kterého se neúčastní. Jestliže nedoplatky na příspěvcích do rozpočtu Agentury vzhledem ke všem aktivitám a programům, na kterých se stát účastní, přesahují stanovenou výši příspěvků pro příští finanční rok, členský stát nemůže v Radě hlasovat. Dvoutřetinová většina hlasů všech členských států však může dlužnému státu udělit hlasovací právo, a to za předpokladu, že usoudí, že neplacení příspěvků závisí na okolnostech, které nemůže daný stát ovlivnit. Rada je usnášeníschopná, jestliže se její schůze účastní zástupci většiny členských států. Rozhodnutí Rady jsou přijímána jednoduchou většinou, za podmínky, že Úmluva nestanoví jinak. Při zjišťování jednomyslnosti či většiny stanovené v Úmluvě se nepřihlíží k členským státům, které nemají právo hlasovat.

Rada si může ustanovit různé podřízené orgány, je-li to nutné pro plnění účelů Agentury. Organizaci, působnost takovýchto orgánů a případy, ve kterých mají pravomoc rozhodovat, určuje Rada.⁵²

Dalším významným orgánem ESA je Generální ředitel, volen je na určené období dvoutřetinovou většinou hlasů všech členských států, stejná většina ho též odvolává.

⁵² Srov. čl. XI, Convention of the European Space Agency. 6th edition (30th anniversary issue). September 2005.

Generální ředitel je hlavním výkonným úředníkem Agentury a je jejím zákonným zástupcem. Vykonává všechna opatření nutná pro vedení Agentury, uskutečňování jejích programů, provádění její politiky a naplňování vytyčených cílů. Mezi jeho další povinnosti patří též vypracování roční zprávy o své činnosti a její předložení Radě. Může také předkládat plány aktivit, programů a opatření navržených k naplnění účelu Agentury. Schůzi Rady se účastní bez práva hlasovat.

Generálnímu řediteli pomáhá při výkonu jeho funkcí vědecký, technický, administrativní a úřednický personál, a to v rámci limitů, které stanoví Rada. Řídící pracovníci jsou jmenováni a mohou být propuštěni na doporučení Generálního ředitele Radou, a to hlasem dvou třetin členských států. Ostatní zaměstnanci jsou jmenováni a mohou být propuštěni Generálním ředitelem, který je k tomu Radou oprávněn. Personál je vybírán na základě kvalifikace uchazečů, přihlížejíce k přiměřenému rozdělení pozic mezi jednotlivé členské státy. Vědci, kteří nejsou zaměstnanci Agentury a kteří v jejím rámci provádějí výzkum, spadají pod pravomoc Generálního ředitele.

Povinnosti Generálního ředitele a zaměstnanců Agentury mají výlučně mezinárodní charakter, při jejich výkonu nesmějí vyhledávat nebo přijímat instrukce od jakékoli vlády nebo jiného orgánu vně Agentury. Každý členský stát musí respektovat tento mezinárodní charakter povinností Generálního ředitele a zaměstnanců a nesmí se pokoušet je při výkonu jejich povinností ovlivnit.⁵³

2.6. Členství v ESA

Úmluvu zakládající ESA podepsalo 30. května 1975 deset států – členů ESRO nebo ELDO: Belgie, Dánsko, Francie, Itálie, Německo, Nizozemí, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko a Velká Británie a staly se tak zakládajícími členy nově vzniklé organizace. Nemusely podstupovat žádnou přijímací proceduru, zkrátka se staly stranami zakládající listiny a po její ratifikaci také členskými státy organizace.⁵⁴ Úmluva vstoupila v platnost po její ratifikaci všemi uvedenými státy 30. října 1980.

V současné době má ESA 17 členských států, k výše jmenovaným se přiřadilo Rakousko a Norsko v roce 1986, Finsko v roce 1995, Portugalsko roku 2000 a Řecko s Lucemburskem jako nejnovější členové v roce 2005.

⁵³ Srov. čl. 23 Convention of the European Space Agency. 6th edition (30th anniversary issue). September 2005.

⁵⁴ 31. prosince Úmluvu podepsalo Irsko, jeho ratifikace však již neměla na vstup Úmluvy v platnost vliv.

Samotná Úmluva se o členství v organizaci přímo nezmiňuje, nestanoví ani jeho podmínky, pouze ve svém čl. XX upravuje ratifikaci Úmluvy zakládajícími státy a v čl. XXII mechanismus přístupu k Agentuře. Z účelu Evropské kosmické agentury, vyjádřeném v čl. II Úmluvy však lze dovodit, že členy organizace by měly být evropské státy.⁵⁵ Další podmínkou členství, tentokrát výslovně vyjádřenou v čl. I odst. 3. Úmluvy, je účast státu na povinných aktivitách ESA, vyjmenovaných v čl. V odst. 1. písm. a. Úmluvy⁵⁶ a přispívání na pravidelné běžné výdaje do rozpočtu Agentury. Výše příspěvků je založena na průměrném národním důchodu každého členského státu, počítaného za tři poslední roky, pro které je dána k dispozici statistika.⁵⁷ Nicméně, od žádného členského státu není požadováno platit příspěvky přesahující 25% celkové výše všech příspěvků požadovaných Radou ke krytí výše uvedených nákladů. Rada může, hlasy dvou třetin všech členských států, za mimořádných okolností týkajících se daného státu, rozhodnout o snížení jeho příspěvků po určitou omezenou dobu. Každý členský stát musí také přispívat na dobrovolné programy, pokud formálně neprohlásil, že se jich nebude účastnit. Výše příspěvků se počítá stejně jako u povinných programů a i jejich horní limit je shodný. Objevuje se zde však další podmínka – příspěvky na volitelný program musí činit nejméně 25% částky vydané na program povinný.

Po vstupu Úmluvy v platnost může jakýkoli stát přistoupit k ESA, a to za předpokladu jednomyslného schválení Radou. Stát, který si přeje přistoupit k Úmluvě, musí tuto skutečnost oznámit Generálnímu řediteli, který informuje členské státy nejméně tři měsíce před předložením takového návrhu Radě. Státy, které nebyly stranou ESRO ani ELDO úmluvy a které se stanou členy ESA, musí, kromě běžných příspěvků do rozpočtu organizace, poskytnout i zvláštní finanční částku související se současnou hodnotou majetku organizace. Výše této částky je určována Radou, dvoutřetinovou většinou hlasů všech členských států. Účelem této platby je snížit příspěvky ostatních členských států.

⁵⁵ Účelem Agentury je, výlučně pro mírové účely, umožnit a podporovat spolupráci *mezi evropskými státy* v oblasti kosmického výzkumu a technologií a jejich kosmických aplikačních programů...

⁵⁶ Zajišťování výkonu základních aktivit Agentury (vzdělávání, dokumentace, studie budoucích projektů a výzkum technologií), zpracovávání vědeckých programů včetně satelitů a ostatních kosmických systémů, shromažďování významných informací a jejich rozšiřování do členských států a předcházení tak mezerám či duplikacím, poskytování rad a pomoci při harmonizaci mezinárodních a národních programů, udržování pravidelných kontaktů mezi uživateli kosmické techniky a získávání informací o jejich požadavcích.

⁵⁷ Viz. čl. XIII odst. 1. Convention of the European Space Agency. 6th edition (30th anniversary issue). September 2005.

Po uplynutí šesti let po vstupu Úmluvy v platnost ji může jakýkoli členský stát oznámením francouzské vládě vypovědět. Ta vyrozumí ostatní členské státy a Generálního ředitele. Vypovězení nabývá platnosti ke konci finančního roku následujícího ten, v němž byla o výpovědi vyrozuměna vláda Francie. Členský stát vypovídající Úmluvu musí Agentuře poskytnout náhradu za ztrátu majetku zůstávajícího na jeho území, pokud není uzavřena s Agenturou zvláštní úmluva o dalším jejím využívání daného majetku nebo o pokračujících aktivitách Agentury na území dotyčného státu. Tato zvláštní úmluva musí zejména stanovit v jakém rozsahu a za jakých podmínek se budou po výpovědi aplikovat ustanovení Úmluvy. Stát vypovídající Úmluvu a Agentura také společně určí, jaké další povinnosti musí daný stát ještě splnit. Zmiňovanému státu jsou ponechána práva, která nabyt do doby účinnosti výpovědi.⁵⁸

Členství státu v ESA může být ukončeno též jejím rozpuštěním. K tomu obligatorně dojde, když počet členů klesne pod pět států. Agentura může být kdykoli rozpuštěna i dohodou mezi členskými státy. V případě rozpuštění organizace je jmenován likvidátor, jehož úkolem je vyjednávat se státy, na jejichž území se nacházelo sídlo a jiná zařízení organizace. Právní subjektivita ESA během procesu likvidace přetrvává. Veškeré přebytky mají být v tomto případě rozděleny mezi státy, které jsou v daném okamžiku členy Agentury, a to v poměru k jejich příspěvkům poskytnutým od data, kdy se staly stranami Úmluvy. Případný schodek má být uhrazen stejnými státy v poměru jejich příspěvků stanovených pro aktuální finanční rok.

2.6.1. Alternativy ke členství – spolupráce s ESA

Čl. XIV Úmluvy je hlavním právním základem pro mezinárodní spolupráci mezi Agenturou a nečlenskými státy nebo mezinárodními organizacemi. O spolupráci s mezinárodními organizacemi se zmiňuje i čl. II písm. *a*. o účelu Agentury, ve kterém se zdůrazňuje sladění politiky ESA a jiných mezinárodních organizací.

Článek XIV Úmluvy se skládá ze čtyř odstavců, přičemž každý z nich upravuje spolupráci na jiné úrovni. První odstavec pojednává o všeobecném principu spolupráce a dva následující odstavce podávají příklady, jakých forem může kooperace nabývat – jedná se o účast na programech ESA a přidružené členství. Je nutné zdůraznit, že různé formy spolupráce podle čl. XIV se mohou kombinovat a že nečlenský stát může, je-li to nutné,

⁵⁸ Srov. čl. XXIV. Convention of the European Space Agency. 6th edition (30th anniversary issue). September 2005.

spadat do více kategorií. Tento článek znamená významné zlepšení oproti úmluvě ESRO,⁵⁹ jejíž čl. XIII se o mezinárodní spolupráci pouze obecně zmínil a podmiňoval ji souhlasem všech členských států, dále však tuto problematiku nerozvíjel. Nicméně, jednací řád Rady ESRO dával nečlenským státům možnost získat status pozorovatele a účastnit se schůzí Rady aniž by na nich mohly hlasovat. Tohoto práva využívalo Rakousko a Norsko, po nějaké době se však tato praxe přestala zamlouvat některým členům ESRO - status pozorovatele byl považován za příliš pasivní a neplynuly z něj členské příspěvky. Při revizi ESRO úmluvy v roce 1971 bylo rozhodnuto o vytvoření nové kategorie – přidružené členství – které mělo nahradit status pozorovatele. Tato nová forma spolupráce byla poté přijata i do Úmluvy ESA, status pozorovatele však úplně nezmizel, z důvodu větší flexibility – nadále je možno jej získat dle jednacího řádu Rady ESA.⁶⁰

2.6.1.1. Všeobecná spolupráce

*Agentura může, na základě rozhodnutí Rady, přijatého hlasy všech členských států, spolupracovat s jinými mezinárodními organizacemi a institucemi a vládami, organizacemi a institucemi nečlenských států a uzavírat s nimi dohody za tímto účelem.*⁶¹ Tak zní čl. XIV odst. 1. Úmluvy, na jehož základě ESA uzavírá velké množství dohod lišících se svým účelem, společným zájmem stran a mírou formálnosti.

Nutno rozlišovat mezi mezinárodní spoluprací na základě čl. XIV a přístupem k Agentuře dle čl. XXII Úmluvy – ten stanoví proceduru přijetí státu, podmíněnou souhlasem všech členských států v Radě. Status členského státu je získán po uložení listiny o přístupu u depozitáře a jsou s ním spojené finanční povinnosti přispívat do rozpočtu organizace a zaplatit jakýsi „vstupní poplatek“ dle čl. XIII odst. 4. písm. a. Úmluvy.

⁵⁹ Convention for the Establishment of a European Space Research Organization.

<http://157.150.195.4/LibertyIMS::/sidF23o2kgN5OXZyCY1/Cmd%3DXmlGetRequest%3BName%3D%2364%3BNoUI%3D1%3BF0%3D537%3BF1%3DEnglish/French%3BF2%3D7634%3BF3%3D374%3Bstyle%3DXmlPageViewer%2Exsl>

⁶⁰ Srov. Baudin, C.: Cooperation and International Agreements Article XIV of the ESA Convention. In: Legal Aspects of Cooperation between the European Space Agency (ESA) and Central and Eastern European Countries, Proceedings of the International Colloquium Charles University, Prague, Czech Republic 11-12 September 1997. s. 11-12.

⁶¹ V orig.: „The Agency may, upon decision of the Council taken by unanimous votes of all Member States, cooperate with other international organisations and institutions and with Governments, organisations and institutions of non-member States, and conclude agreements with them to this effect“.

2.6.1.1.1. Rámcové dohody

ESA může učinit určitému státu, který nedosáhl takových úspěchů v oblasti kosmického výzkumu a technologií, nabídku na uzavření tzv. rámcové úmluvy poskytující základ pro vzájemnou spolupráci. Ta může spočívat např. ve výměně informací, schůzkách, výměně vědců, školení, atd. Modelem pro tuto formu spolupráce byla rámcová dohoda s bývalým Sovětským svazem z roku 1990, týkající se spolupráce v oblasti výzkumu a využití kosmického prostoru pro mírové účely. Na základě této předlohy byla uzavřena dohoda s Maďarskem v roce 1991. V roce 1992 Rada vyhotovila pravidla, kterými se měla řídit spolupráce s nečlenskými státy a vytvořila model úmluv, podle kterého byly dále uzavírány dohody se státy střední a východní Evropy - Polskem, Rumunskem, Řeckem, Portugalskem a v roce 1996 s Českou republikou.⁶²

2.6.1.1.2. Dohody o statutu evropského spolupracujícího státu

21. března 2001 přijala Rada ESA rezoluci,⁶³ jejímž důsledkem byla změna přístupu ve spolupráci s nečlenskými zeměmi střední a východní Evropy. Na jejím základě mají být s těmito státy uzavírány dohody o statutu evropského spolupracujícího státu. Jejich účelem je umožnit nečlenským státům účast na programech a aktivitách Agentury, a to pod podmínkou finančního příspěvku do Programu pro evropské spolupracující státy. Otevřeně bylo také deklarováno, že tyto dohody mohou v budoucnosti vést až k přijetí smluvních států do ESA.

Dohodu o statutu evropského spolupracujícího státu doposavad podepsalo Maďarsko s Českou republikou v roce 2003 a Rumunsko v roce 2006. O podrobnostech tohoto statutu bude pojednáno níže v souvislosti s uzavřením dohody s Českou republikou.

2.6.1.1.3. Všeobecné dohody

V některých případech ESA nebo ESRO uzavíraly všeobecné dohody s nečlenskými státy, které měly zájem na aktivitách ESA, ale které, z politických, ekonomických nebo právních důvodů, nechtěly nebo nemohly v daném okamžiku prohloubit spolupráci s Agenturou. Účelem těchto dohod bývá obvykle upevnění a rozšíření již existující spolupráce a týkají se převážně výměny informací, vědců

⁶² Viz. pozn. 60. s. 14-15.

⁶³ ESA/CL/L/Res. 2 (final).

a odborníků, společných školení. Do této kategorie lze zařadit dohodu s Japonskem z roku 1972, s Čínskou národní komisí pro vědu a technologii z roku 1979 a s Indickou kosmickou výzkumnou organizací uzavřenou v roce 1993.⁶⁴

2.6.1.1.4. Zvláštní případ spolupráce – dohoda mezi ESA a Kanadou

Vznik spolupráce mezi Kanadou a ESA byl důsledkem momentální nálady panující mezi Kanadou a USA na konci 60. let minulého století. Vztahy mezi těmito dvěma sousedními státy byly v tuto dobu více než problematické, objevovaly se rozpory v oblasti obchodu, vojenství, zahraniční politiky i kultury. Tehdejší kanadský předseda vlády Pierre Elliott Trudeau přirovnal v proslovu k americkému publiku v Národním tiskovém klubu dne 25. března 1969 soužití s USA ke spaní se slonem: „*Nezáleží na tom, jak přátelské a klidné je to zvíře, každý je ovlivněn jeho šubáním a chrochtáním*“.⁶⁵ Kanadská vláda začala hledat způsob, jak zmírnit ekonomickou závislost na Spojených státech. V úvahu připadaly tři alternativy: 1. udržovat status quo, 2. vytvářet ještě užší vazby mezi státy, 3. usilovat o spolupráci s jinými státy. První možnost se zdála nemožnou, druhá nebyla příliš populární mezi Kanadany, a tak se Trudeau rozhodl pro řešení, nazývané Třetí varianta („Third Option“), v polovině 70. let 20. st. Kanada začínala hledat partnera v Evropě.⁶⁶ V té době již měla vlastní rozvíjející se kosmický program.

Spolupráce s Evropou začala před vznikem ESA i kanadské národní kosmické agentury, Kanadě byl již roku 1968 udělen status pozorovatele u „European Space Conference“. Kanadská vláda považovala tento status za první užitečný krok k eventuální účasti na evropských kosmických aktivitách, které slibovaly ekonomické, vědecké i politické výhody, s navázáním formálnějších styků však chtěla počkat až do doby, kdy ESA začne plně fungovat - k tomuto rozhodnutí došlo v roce 1976. ESA vypracovala zprávu, v níž zmapovala varianty možné spolupráce s Kanadou, uvažovalo se o těchto alternativách:

a) *Zachování statusu pozorovatele* – to by pro Kanadu znamenalo zanedbatelné náklady a poznání programů ESA, ale nebyl by jí poskytnut přístup k technickým poznatkům. Kanada by se mohla účastnit volitelných programů, ale stále by musela

⁶⁴ Viz. pozn. 60. s. 15.

⁶⁵ Dotto, L.: *Canada and the European Space Agency Three Decades of Cooperation*. s. 1. <http://www.esa.int/esapub/pi/hsrPI.htm>, vlastní překlad, v orig.: „Living next to you is in some ways like sleeping with an elephant: No matter how friendly and even-tempered the beast, one is affected by every twitch and grunt“.

⁶⁶ Viz. *ibid.*

přispívat do obecného rozpočtu Agentury, mohla by sama nebo ve spojení s jinými státy dále provozovat kosmické projekty bez konzultace s ESA. Status pozorovatele byl Radou ESA považován za dočasný a měl vést k přidruženému nebo plnému členství, nicméně bylo naznačeno, že polo-trvalý status pozorovatele by mohl u neevropského státu, jako je Kanada nebo Austrálie, připadat v úvahu.

b) *Přidružené členství* – Kanadu by stálo až 3 miliony kanadských dolarů ročně na povinných výdajích, mohla by se účastnit volitelných programů s garantovaným minimem návratnosti do průmyslu ve výši 80%, měla by hlasovací právo při rozhodování o otázkách, na kterých se finančně podílela, mohla by se také účastnit vědeckého a technického výzkumu a získávat výsledky studií ESA. Mohla by však také být požadována konzultace s ESA před provedením projektu, na kterém se Agentura nepodílí.

c) *Plné členství* – vůbec nebylo jisté, jestli je tato varianta možná. Každopádně by byla drahá – odhadem 12 – 17 miliard kanadských dolarů ročně na povinné aktivity a aby se tato investice vyplatila, bylo by třeba vydat dalších 40 – 50 miliard na volitelné programy a v Evropě by musela být zřízena kanadská kancelář.

Variantu plného členství snad nikdo nepovažoval za uskutečnitelnou - již proto, že ESA je Agenturou sdružující evropské státy – a tuto podmínku Kanada zkrátka nespĺňuje. Možnost přidruženého členství se jevila být mnohem pravděpodobnější, užší spolupráce s ESA by Kanadě dávala větší vliv a privilegovaný přístup k evropským kosmickým technologiím, dále by docházelo k podpoře obchodních kontaktů s evropskými firmami a byla by zde šance na navrácení finančních prostředků. Pro ESA by účast Kanady jako přidruženého člena měla také významná pozitiva – Kanada by pro Evropu znamenala významný trh kosmických produktů, její příspěvky by zcela jistě nebyly nevítané a kanadské technologie by se staly přínosem evropských kosmických aktivit.

Objevily se ovšem také hlasy proti spolupráci zemí oddělených oceánem. Na kanadské straně zazněla kritika v tom smyslu, že se budou finanční prostředky ze státního rozpočtu vynakládat na evropské aktivity, místo aby se více podporoval národní kosmický program. Roční členské příspěvky organizaci byly některými lidmi považovány za vyhazování peněz – neviděli zde žádnou návratnost. Objevily se i pochybnosti, zda dostanou kanadské firmy přístup ke smlouvám s Agenturou, zda nebudou preferovány evropské podniky. Znepokojovalo i podezření, že na Kanadu bude pohlíženo jako na spojence USA, který se pro ně bude snažit získat přístup k evropským technologiím.

V Evropě také nepanovalo jednomyslné nadšení ze spolupráce s neevropským státem, namítáno bylo, že země jsou natolik vzdálené, že kooperace nemůže být úspěšná a že úzké vztahy Kanady s USA nemohou zaručit její loajálnost Agentuře.

Kanada si však nakonec nevybrala ani jednu z výše uvedených možností, učinila kličku mezi navrhovanými variantami a stala se kooperujícím státem. Tento status znamená jakousi rozšířenou variantu pozorovatele. Kanada je oprávněna účastnit se volitelných i povinných programů, je povinna přispívat do obecného rozpočtu organizace, ne však v takové míře jako přidružení členové a má právo účastnit se a hlasovat na schůzích ESA. Status Kanady zkrátka byl a dodnes je unikátní.

První smlouva o spolupráci mezi Kanadou a ESA byla uzavřena na období let 1979 - 1983. Po Kanadě byla požadována účast a přispívání na studie budoucích projektů, které jsou součástí základních aktivit Agentury a také se mohla podle této dohody účastnit volitelných programů. Její příspěvek do rozpočtu činil 1% ročně s tím, že se dále bude zvyšovat podle toho, jak se bude vyvíjet její účast na aktivitách Agentury. ESA se v dohodě zavázala usilovat o zajištění návratnosti finančních prostředků do kanadského průmyslu.

Jednání o obnovení dohody bylo provázáno nervozitou ohledně výše finančních příspěvků Kanady do rozpočtu organizace, některé členské státy požadovaly jejich navýšení, což bylo Kanadou odmítáno. K prodloužení dohody ale přece jen došlo – opětně na období pěti let, tedy na léta 1984 - 1988. Finanční podíl Kanady na rozpočtu organizace byl stanoven na 3% ročně po dobu prvních tří let s tím, že poté bude přezkoumán. Dohoda se od své předchůdkyně příliš nelišila, určité rozdíly však vykazovala. Kanada byla vyloučena z technologického výzkumného programu, který byl považován za klíč k novým pokrokovým technologiím.

Během platnosti druhé dohody se opět objevila kritika spolupráce dvou smluvních stran. Kanadě bylo vyčítáno, že málo přispívá do rozpočtu organizace a že i účast na programech ESA není nijak vysoká. Nicméně, výhody kooperace i tentokrát převážily nad negativy a dohoda byla podruhé prodloužena, tentokrát na období deseti let (1989 - 1999). Znění dohody se lišilo jen nepatrně. Změny se opětně týkaly citlivých témat, jako bylo přispívání do obecného rozpočtu, účast na technologickém výzkumném programu a finanční návratnost do průmyslu. Finanční příspěvky Kanady byly stanoveny na 4,22% v prvním roce a na 4,86% v druhém. Poté se měla finanční účast Kanady

progresivně zvyšovat na výši jedné poloviny příspěvků členských států, stanovené na základě hrubého národního produktu. Kanada se nadále nesměla účastnit technologického výzkumného programu, to se však netýkalo výzkumného programu ohledně volitelných programů, na nichž se podílela.

Čtvrtá dohoda byla uzavřena znovu na období deseti let, pokrývá tedy období let 2000 - 2010. Kanada se opět nemůže účastnit technologického výzkumného programu a příspěvky do rozpočtu zůstávají na stejné úrovni jako v dohodě předešlé. Objevuje se zde jeden nový bod – možnost účasti ESA na kanadských programech.

Neustálé obnovování dohody o spolupráci mezi ESA a Kanadou dokládá, i přes neustálou kritiku a pochybnosti ohledně funkčnosti tohoto spojení, její celkovou výhodnost, a to pro obě strany. ESA má v Kanadě partnera, který ne úplně bezvýznamnou měrou přispívá do jejího rozpočtu, poskytuje vyspělé technologie pro její aktivity a vytváří trh pro produkty Agenturou vyráběné. Kanadě poskytuje spolupráce s ESA možnost většího ovlivnění zaměření kosmických programů a aktivit než kdyby spolupracovala s takovou mocností, jakou jsou Spojené státy a jejich NASA, zaujímá zde mnohem svobodnější pozici. Kanada, stejně jako její partner, získává přístup k technologiím jiných států a finanční prostředky vynaložené na příspěvky do rozpočtu organizace se jí více než vracejí v kontraktech kanadských firem s ESA.

2.6.1.1.5. Spolupráce s Evropskou unií

Přestože je Evropská kosmická agentura mezinárodní organizací nezávislou na Evropské unii, úzce s ní spolupracuje. Pohledem na seznamy členů těchto dvou organizací lze zjistit, že se neshodují. Ne všechny členské státy ESA jsou členy EU a ne všichni členové Evropské unie jsou účastníky ESA Úmluvy. Spolupráce probíhá na základě rámcové dohody mezi ESA a EU, obě organizace spojuje společná Evropská strategie pro kosmos a společně také vytvářejí Evropskou kosmickou politiku.

Společná Evropská kosmická strategie byla přijata rezolucemi na oddělených zasedáních Rady ESA a EU 16. listopadu 2000. Zároveň bylo rozhodnuto o vytvoření orgánu pro spolupráci, který zprostředkuje dialog mezi Radou ESA a Evropským společenstvím.

V lednu 2003 byla Evropskou komisí představena Zelená listina o kosmické politice EU, připravená ve spolupráci s ESA. Jejím účelem bylo zahájit debatu s národními

i mezinárodními organizacemi, evropským kosmickým průmyslem, evropskou vědeckou komunitou a občany o Evropské kosmické politice a tím zvýšit povědomí o strategickém významu kosmu a kosmické politiky. Měla se také definovat oblast možného konsensu a najít konkrétní odpovědi na otázky ohledně přístupu, financování a institucionálního uspořádání.

V listopadu 2003 Rada ESA odhlasovala Rámcovou dohodu, schválenou Radou EU v říjnu 2003, v platnost vstoupila v květnu 2004. Tato Rámcová dohoda je milníkem ve vztahu ESA – EU. Přiznává, že strany disponují silami, jejichž vzájemné spojení může vést k lepším a efektivnějším výsledkům, zavazuje je tedy postupovat společně a tím předcházet zbytečným duplikacím. Dohoda sleduje dva hlavní cíle:

1. stanovit společný základ a učinit přiměřená opatření pro efektivní a oboustranně výhodnou spolupráci mezi ESA a EU,
2. postupně vyvíjet Evropskou kosmickou politiku a skloubit tak poptávku EU po službách v oblasti kosmu na jedné straně a nabídku zboží ESA v podobě kosmických systémů na straně druhé.

V listopadu 2003 Evropské společenství přijalo Bílou listinu o kosmu – akční plán pro uskutečnění a rozšíření Evropské kosmické politiky. Připravena byla ve spolupráci s ESA a obsahuje návrhy pro společné kosmické programy.

Rámcová dohoda předvíдалa vytvoření společného shromáždění Rady EU a Rady ESA – Kosmické rady. K jejímu prvnímu zasedání došlo v listopadu 2004 a jejím smyslem je umožnit členům ESA a EU, stejně tak i spolupracujícím státům, shromáždit se a diskutovat o souvislém Evropském kosmickém programu, vedoucím ke společné orientaci v oblasti kosmu. V červnu 2005 se Kosmická rada dohodla na stanovení oblastí, kterým se mají jednotlivé organizace věnovat. Evropská unie je nadále odpovědná za využívání kosmu ve prospěch občanů a ESA má na starosti kosmický výzkum, kosmickou vědu a technologie.

Současnými společnými aktivitami ESA a EU je Galileo – Evropský jednotný satelitní navigační systém a GMES – Jednotné monitorování pro oblast životního prostředí a bezpečnostní služby.

Tyto zásadní milníky ve vztahu mezi ESA a Evropským společenstvím jsou dobrým základem pro budoucí spolupráci mezi těmito dvěma organizacemi. Ta může nabývat různých forem, včetně účasti Evropského společenství na volitelných programech

ESA nebo řízení kosmických programů Společenství Agenturou. Již nyní jsou ESA a Evropské společenství schopny realizovat a financovat společné programy, vytvářet společné řídicí orgány, provádět studie a společně organizovat konference a školení vědců. Užší vazby a vzrůstající spolupráce mezi ESA a Evropským společenstvím přináší Evropě značné výhody v podobě neomezeného přístupu ke službám majících původ v kosmu a vede také ke stále většímu využití vesmíru tím ke zlepšení života evropských občanů.⁶⁷

2.6.1.1.6. Dohody s ostatními mezinárodními organizacemi

ESA, a v minulosti ESRO, také uzavřely dohody s různými mezinárodními organizacemi. Účelem některých dohod je pouhá spolupráce na určitém projektu – zejména se jedná o oblast telekomunikací a pozorování Země (jako příklad lze zmínit dohody s EUMETSAT nebo EUTELSAT), jindy jde o pomoc rozvojovým zemím, kdy jim ESA poskytuje své technologie (třeba s FAO uzavřela dohodu o projektu DIANA umožňující FAO přenos dálkově snímaných dat z jejího sídla do Afriky).

2.6.1.1.7. Ostatní typy dohod

S nečlenskými státy jsou též uzavírány dohody o zřízení pozemní stanice na jejich území nebo o otevření kanceláře ESA (jedná se např. o dohody s Pobřežím slonoviny, Keňou, Brazílií nebo Ruskem).

ESA se, rovněž na základě dohody, účastní na programu Mezinárodní kosmické stanice pod vedením Spojených států.

2.6.1.2. Účast na programech ESA

Taková spolupráce může probíhat ve formě účasti nečlenských států nebo mezinárodních organizací v jednom nebo více programech podle čl. V, 1 a (ii) a V, 1 b. Podmíněna rozhodnutím učiněným podle odstavce 1, je detailní dohoda pro takovouto spolupráci definována pro každý jednotlivý případ Radou, a to dvoutřetinovou většinou hlasů států zúčastněných na daném programu. Tyto dohody mohou stanovit, že nečlenské státy mohou mít právo hlasu v Radě, když jsou posuzovány otázky týkající se výlučně programu, na kterém se daný stát účastní.⁶⁸

⁶⁷ Srov. http://www.esa.int/esaCP/SEMFEPYV1SD_index_0.html

⁶⁸ Čl. XIV odst. 2. Convention of the European Space Agency 6th edition (30th anniversary issue). September 2005, vlastní překlad, v orig.: „Such cooperation may take the form of participation by non-member States or

Účast na programech ESA je nejdůležitější a pokročilou formou spolupráce a dává najevo dobrou vůli nečlenského státu aktivně se zapojit do programů a aktivit ESA. Nečlenské státy se mohou zapojit jak do povinných, tak i do dobrovolných programů, jak vyplývá z čl. XIV odst. 2. Úmluvy. Procedura je následující: rozhodnutí o účasti nečlenského státu na programech ESA musí být schváleno Radou jednomyslně, práva a povinnosti účastnického státu jsou definovány v dohodě uzavřené mezi Agenturou a dotýčným nečlenským státem.

Status účastenství ve skutečnosti nečiní rozdíl mezi členskými nebo nečlenskými státy. Všechny účastníci se státy, včetně nečlenů, mají právo volit, navštěvovat schůze orgánu monitorujícího program a získávají výhody v podobě návratu prostředků do průmyslu.⁶⁹

2.6.1.3. Přidružené členství

Taková spolupráce může na sebe také vzít podobu přiznaného přidruženého členství nečlenskými státy, které se zavážou přispívat přinejmenším na studie budoucích projektů podle čl. V, 1 a (i). Detailní záležitosti pro každé takovéto přidružené členství budou definovány Radou, a to dvouřetinovou většinou hlasů všech států.⁷⁰

Jak bylo uvedeno již výše, předešlá zkušenost ESRO přivedla členské státy ESA k vytvoření statusu přidruženého členství, jak je provedeno v čl. XIV odst. 3. Úmluvy. Přidružené členství znamená značně aktivní zapojení nečlenských států do programů a aktivit ESA. V Úmluvě není podána přesná definice takovéto formy spolupráce, je zde pouze specifikováno, že nečlenský stát usilující o přidružené členství musí přinejmenším přispívat na studie budoucích projektů dle čl. V, a (i). Myšlenka schovaná za tímto požadavkem byla, že účast nečlenských států na budoucích projektech Agentury bude znamenat jejich větší informovanost o programech a aktivitách ESA již v prvotní fázi a povede tak k pokroku a zesílení spolupráce. Přidružené členství bylo v průběhu

international organisations in one or more of the programmes under Article V, 1 a (ii) and V, 1 b. Subject to the decision to be taken under paragraph 1, the detailed arrangements for such cooperation shall be defined in each case by the Council by a two-thirds majority of the States participating in the programme in question. These arrangements may provide that a non-member State shall have a vote in the Council when the latter examines matters pertaining exclusively to the programme in which that State participates“.

⁶⁹ Viz. pozn. 60. s. 18.

⁷⁰ Čl. XIV odst. 3. Convention of the European Space Agency. 6th edition (30th anniversary issue). September 2005, vlastní překlad, v orig.: „Such cooperation may also take the form of according associate membership to non-member States which undertake to contribute at least to the studies of future projects under Article V, 1 a (i). The detailed arrangements for each such associate membership shall be defined by the Council by a two-thirds majority of all Member States“.

počátečního období jeho udělování považováno za nezbytnou fázi předcházející plnému členství.

Cestu přidruženému členství vyšlapalo Irsko, které podepsalo Úmluvu v prosinci 1975. Jako nečlen bývalé ESRO se však až do vstupu Úmluvy v platnost nemohlo účastnit na programech ESA, protože ta až do roku 1980 postupovala dle úmluvy ESRO. Členské státy se rozhodly tuto situaci vyřešit tím, že v roce 1976 s Irskem uzavřely dohodu o přidružení, aby se tak mohlo účastnit programů a aktivit Agentury. Tato dohoda poté sloužila jako model pro uzavírání dohod o přidruženém členství.

Charakteristické rysy dohod jsou následující:

- platby a příspěvky na studie budoucích projektů na základě průměrného národního důchodu a příspěvky na čisté fixní běžné náklady ve výši jednoho procenta,
- možnost účasti na volitelných programech,
- možnost mít dva zástupce v Radě nebo v pomocných orgánech s právem hlasovat o věcech, na něž přidružený člen přispívá a s právem být slyšen v jiných otázkách,
- přístup k datům a informacím,
- záruka, že Agentura vynaloží veškeré úsilí k tomu, aby zajistila spravedlivou návratnost do průmyslu přidruženého člena,
- pozvánka k využití zařízení a produktů vyvinutých Agenturou a jejími členy.⁷¹

Žádost Finska o přidružené členství v roce 1984 s sebou přinesla otázku rozšíření Agentury a také nutnost upřesnění pojmu přidruženého členství. K vyřešení těchto úkolů byla zřízena Pracovní skupina, jejíž závěry a pokyny byly schváleny Radou v říjnu 1985. Hlavním závěrem pokynů bylo nové pojetí přidruženého členství, to již nemělo být podmínkou přijetí za člena a také nemělo automaticky vyústit v plné členství. Této kvalifikované formy spolupráce tedy z tohoto důvodu mohou využít jakékoli nečlenské státy, ať z evropského kontinentu nebo odjinud. Dalšími hlavními body pokynů jsou:

Přidružený člen:

- se podílí na nákladech obecného rozpočtu Agentury, a to na základě průměrného národního důchodu,
- nemá právo účastnit se základního výzkumného technologického programu,

⁷¹ Viz. pozn. 60. s. 19, 20.

- se může účastnit některých prvků vědeckého programu,
- může mít pro otázky obecného zájmu status pozorovatele v Radě, ne však v pomocných orgánech a nemá právo hlasu,
- může získat přístup k zařízením a službám ESA, avšak sám si nese náklady,
- může být pověřen výkonem práce v rámci programů Agentury bez garance návratnosti finančních příspěvků do průmyslu,
- může pro své vlastní účely využívat evropské kosmické dopravní systémy.

Dohody nebudou uzavírány na méně než pět let a mohou být písemnou dohodou prodlouženy na další období, a to nejméně šest měsíců před uplynutím doby platnosti.⁷²

2.6.1.4. Status pozorovatele

1. Rada může, jednohlasným rozhodnutím udělit vládám nečlenských států a mezinárodním organizacím status pozorovatele. Tento status zahrnuje právo zastupování na schůzích Rady.

2. Mezinárodní organizace, instituce členských a nečlenských států, stejně jako individuální experti, mohou být, se souhlasem všech delegací, pozváni na schůzi Rady nebo k diskusi o individuálních bodech programu na schůzi Rady.

3. Přítomnost dle odstavců 1 a 2 v žádném případě neznamena právo hlasu.⁷³

Jak bylo vysvětleno již v předchozím výkladu, status pozorovatele byl za dob existence ESRO považován za příliš pasivní a členské státy od něj chtěly upustit. Posléze se ale členové ESA rozhodly tento status ponechat v Jednacím řádu Rady ESA z důvodů flexibility.

Status pozorovatele obdržely Evropská komise, stejně jako EUMETSAT a EUTELSAT, a to pro schůze Rady na ministerské úrovni.⁷⁴

⁷² Viz. pozn. 60. s. 20.

⁷³ Čl. 23 ESA Council Rules of Procedure. http://esamultimedia.esa.int/docs/SP1271En_final.pdf, vlastní překlad, v orig.:

„1. The Council may, by unanimous decision grant observer status to Governments of non-Member States and international organisations. This status includes the right to be represented in meetings of the Council.
2. International organisations, institutions of Member and non-Member States, as well as individual experts may, with the agreement of all delegations, be invited to be represented in a meeting of the Council or in the discussion of individual items of the agenda of a Council meeting.
3. Attendance under paragraphs 1 and 2 shall in no way convey the right to vote“.

⁷⁴ Viz. pozn. 60. s. 21.

3. Vztah ČR – ESA

3.1. Vznik spolupráce ČR a ESA

Před pojednáním o samotné spolupráci mezi Českou republikou a ESA je nutno se alespoň v krátkosti zmínit o dřívější účasti Československa na kosmických aktivitách, aby tak byla objasněna pohnutka, která k této kooperaci vedla.

V minulosti bylo Československo členem mezinárodního programu Interkosmos, založeného Dohodou o spolupráci ve výzkumu a využití kosmického prostoru pro mírové účely, která byla podepsána Sovětským svazem a dalšími osmi socialistickými státy 13. července 1976. Tento program byl zaměřen na kosmickou fyziku, meteorologii, biologii a medicínu, sdružovaly se v něm akademické instituce, univerzity, ministerské výzkumné instituce a průmyslové laboratoře. Později se stalo součástí programu i kosmické právo a v důsledku toho byla organizována řada seminářů na toto téma. Zatímco účast sovětských partnerů na Interkosmos, tedy i Československa, se omezovala převážně na provádění experimentů na sovětských satelitech, konstrukci přístrojů a součástí kosmických objektů, později také na konstrukci subsatelitů vypouštěných sovětskými nosiči, Sovětský svaz obstarával rozpočet a odpalovací rampy. Nesovětské státy také neměly téměř žádnou šanci rozhodovat o programech organizace. V období let 1978 - 1983 se kosmonauti ze zemí východního bloku účastnili společně se svými sovětskými kolegy letů na palubu sovětských kosmických lodí a stanic. Československý kosmonaut Vladimír Remek se v roce 1978 stal prvním cizím členem posádky sovětské kosmické lodi, a tak se Československo stalo třetím státem, jehož občan se ocitl v kosmu.

Aktivita Československa ve vesmírné oblasti však nebyla zaměřena jen tímto jedním směrem. Československo se stalo členem několika mezinárodních vládních i nevládních organizací – patřilo mezi zakládající členy UNCOPUOS,⁷⁵ představitelé československých vědeckých institucí byli přijati do COSPAR⁷⁶ a IAF.⁷⁷ V roce 1968 se v Praze konala konference COSPAR a v roce 1977 byl, taktéž v Praze, organizován Mezinárodní astronautický kongres.

⁷⁵ United Nations Committee on the Peaceful Uses of Outer Space (Komise pro mírové využití okolního vesmíru) slouží jako všeobecné shromaždiště pro programy, které se zabývají mírovým využitím kosmu a mezinárodní spolupráci.

⁷⁶ Committee on Space Research (Komitét pro kosmický výzkum) je mezinárodní organizace zaměřená na podporu a koordinaci vědeckého výzkumu kosmického prostoru prostředky kosmonautiky.

⁷⁷ International Astronautical Federation (Mezinárodní astronautická federace) sdružuje národní organizace, spolky a instituce, zabývající se výzkumem kosmu.

Ruku v ruce s velkými politickými a ekonomickými změnami po roce 1989 nastala i podstatná změna v oblasti kosmických aktivit vykonávaných v Československu. Pokračování programu Interkomos se stalo za nových politických podmínek nemožné a jeho trvání tedy bylo ukončeno. Nová vláda měla v této neklidné době zcela jiné starosti, než otázku kosmického výzkumu a kosmických technologií, což vedlo ke snížení finančních příspěvků určených tomuto oboru a následně k jeho nutnému úpadku. Nicméně, stále zde byla dostatečná intelektuální kapacita i technické možnosti na to, aby bylo možné bojovat o jejich uplatnění. Za těchto okolností se vědecké a technické týmy rozhodly pokračovat ve své práci, a to ať už v rámci akademických institucí, nebo prostřednictvím nově založených soukromých firem, které se snažily navázat užší vztahy s partnery v cizině, zejména pak v Evropě.

Důležitým partnerem pro systematickou spolupráci se ukázala být Evropská kosmická agentura. Organizace s velkým vědeckým potenciálem a možnostmi účasti nečlenských států na jejích programech. Česká republika, stejně jako jiné země východní a střední Evropy,⁷⁸ začala vyjednávat o možné spolupráci s Agenturou. V ESA byla politická vůle k zapojení států bývalého východního bloku do svých aktivit, Rada si však byla vědoma omezené průmyslové kapacity těchto států a výše jejich finančních částek vydávaných na kosmický výzkum. Plné členství tedy v žádném případě nepřipadalo v úvahu, nicméně forma pro spolupráci se našla. Základem pro spolupráci se stala Rámcová dohoda mezi ČR a ESA,⁷⁹ podepsaná 7. listopadu 1996 v Praze - v platnost pak vstoupila 5. listopadu 1998. Na tuto dohodu navazovala Dohoda o přístupu k programu PRODEX,⁸⁰ podepsaná 13. června 2000, v účinnost vstoupila stejného dne. Zde se Česká republika již podílela závazným objemem financí vyčleněných na podíl českých vědeckých institucí na experimentech ESA. Na začátku 21. století dala ESA podnět k zahájení nové éry ve spolupráci s nečlenskými státy. Podkladem pro tuto spolupráci se měla stát Dohoda o statusu evropského spolupracujícího státu (European Cooperating State - ECS). Česká republika takovouto dohodu uzavřela s ESA 24. listopadu 2003,⁸¹ s platností od 19. listopadu 2004. Tuto dohodu dne 24. listopadu 2004 doplnila Listina Programu

⁷⁸ Maďarsko uzavřelo rámcovou dohodu s ESA v roce 1991, Rumunsko v roce 1992 a Polsko v roce 1994.

⁷⁹ Dohoda mezi vládou České republiky a Evropskou kosmickou Agenturou o spolupráci ve výzkumu a využívání kosmického prostoru pro mírové účely, sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 307/1998 Sb.

⁸⁰ Prováděcí ujednání mezi vládou České republiky a Evropskou kosmickou agenturou o účasti České republiky na vědeckém experimentálním vývojovém programu (PRODEX) Evropské kosmické agentury. www.czechspace.cz/cs/kosmonautika/PRODEX

⁸¹ Dohoda evropského spolupracujícího státu mezi Českou republikou a Evropskou kosmickou agenturou, sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 111/2005 Sb.m.s.

evropského spolupracujícího státu.⁸² Tím se Česká republika stala v pořadí druhým státem, který má tento status⁸³ a současně tím i přijala závazek podporovat kosmonautické aktivity minimálním finančním objemem 1 milion EURO ročně. O těchto dohodách bude dále podrobně pojednáno v následující kapitole. Kooperace s ESA neprobíhá však jen na úrovni uvedených dohod, spolupráce je upevňována i získáním přístupu k jednání orgánů organizace. Česká republika tak získala status pozorovatele při jednání Výboru pro mezinárodní vztahy ESA a Programové rady ESA pro pozorování Země.⁸⁴

3.2. Uzavřené dohody mezi ČR a ESA

Cesta k systematické spolupráci České republiky s ESA byla otevřena sjednáním *Dohody mezi vládou České republiky a Evropskou kosmickou agenturou o spolupráci ve výzkumu a využívání kosmického prostoru pro mírové účely* (dále jen *Rámcová dohoda*)⁸⁵ dne 7. listopadu 1996.⁸⁶ Tento závazný dokument, uzavřený na základě čl. XIV odst. 1. Úmluvy, vstoupil v platnost 5. listopadu 1998, po jeho schválení Parlamentem ČR, ratifikaci prezidentem a po oznámení tohoto schválení vládou České republiky, jak je stanoveno v čl. 9 *Rámcové dohody*. Účelem *Rámcové dohody*, vyjádřeným v jejím čl. 1, bylo vytvořit rámec pro spolupráci mezi stranami ve výzkumu a mírovém využívání kosmického prostoru, a podmínky pro provádění projektu ve společném zájmu. Definovala oblasti spolupráce a stanovila způsob jejich provádění. Strany se dohodly na výměně vědců, inženýrů a informací, udržování styků mezi dotýčenými průmyslovými podniky, přístupu do sítí a elektronické pošty ESA a výměně dat. Dále se strany zavázaly organizovat společná symposia a konference, poskytovat stipendia, povzbuzovat výměnu expertů k účasti na studiích, podporovat výchovné aktivity v kosmických vědách a technologiích.⁸⁷ Výčet oblastí a forem spolupráce není v žádném případě taxativní, záleží na dohodě stran, zda se rozhodnou i pro jiné. Za koordinaci akcí týkající se provádění

⁸² Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 112/2005 Sb.m.s.

⁸³ Dohodu podepsalo také Maďarsko v roce 2003, roku 2006 podepsalo Rumunsko, dosud však neratifikovalo.

⁸⁴ Viz. <http://www.czechspace.cz/cs/spoluprace-s-esa>

⁸⁵ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 307/1998 Sb.

⁸⁶ Návrh dohody mezi ESA a Československem o spolupráci v oblasti kosmu byl připraven již v roce 1992, k jejímu podpisu však nedošlo díky rozpadu Československa. Jednání o dohodě s Českou republikou se obnovila až v letech 1995-1996. Viz. Kopal, V.: *Cooperation Agreements with ESA Central European Viewpoint*. In: *Legal Aspects of Cooperation between the European Space Agency (ESA) and Central and Eastern European Countries, Proceedings of the International Colloquium Charles University, Prague, Czech Republic 11-12 September 1997*, s. 40. pozn. č. 14.

⁸⁷ Viz. čl. 2 *Dohody mezi vládou České republiky a Evropskou kosmickou Agenturou o spolupráci ve výzkumu a využívání kosmického prostoru pro mírové účely*.

dohody nesl odpovědnost tzv. styčný bod, který každá strana měla povinnost označit.⁸⁸ Mezi těmito body probíhala obvyklá komunikace o návrzích spolupráce. Jejich schůzky se měly konat dle potřeby. Co se týče způsobu provádění spolupráce, prvním krokem k jejímu zahájení bylo informování Agentury vládou ČR o oblastech jejího zvláštního zájmu. Po identifikování projektu společného zájmu, musely strany projednat a dohodnout konkrétní prováděcí ujednání, která se zabývala technickým obsahem, rozvrhem, příslušnými právy a závazky, vědeckými a technickými výsledky a jinými důležitými ustanoveními. Rámcová dohoda také upravovala výměnu a zpřístupnění vědeckých a technických informací a dat mezi stranami, pamatujíc přitom na ochranu práv duševního vlastnictví. Pro vnitrostátní právo je významné ustanovení článku 6, neboť ten Agentuře přiznává postavení právnické osoby zřízené v České republice, ESA tedy požívá právní subjektivity dle českého práva. Dále byly v uvedeném článku Agentuře uděleny výsady a imunity – vynětí Agentury, jejího vlastnictví a příjmu ze všech daní v ČR, imunita ze všech forem správního řízení, s výjimkou zvláštních případů, v nichž se Agentura takovéto imunity výslovně zřekla, možnost dostávání a udržování v ČR jakékoliv druhu fondu, měny, hotovosti nebo cenných papírů a volná dispozice s nimi, dále byla věnována pozornost poskytování pomoci při vstupu a výjezdu osob, jakož i dovozu a vývozu zboží a materiálu týkajících se projektu dohodnutých stranami. Rámcová dohoda pamatovala i na odpovědnost smluvních stran a urovnávání sporů.⁸⁹ Na závěr je pojednáno o vstupu v platnost, době trvání a změně dohody. Vstup Rámcové dohody v platnost byl podmíněn jejím schválením dle právního řádu ČR a oznámením vlády ČR o tomto schválení – tyto podmínky byly splněny 5. listopadu 1998.⁹⁰ Nicméně, dle čl. 9 odst. 2. Rámcové dohody bylo možné používat určitých ustanovení již od podpisu dohody oběma stranami. Dohoda byla sjednána na dobu pěti let, s možností jejího prodloužení, později byla nahrazena Dohodou o statutu evropského spolupracujícího státu, o které bude pojednáno níže.

Navazujícím krokem ve spolupráci ČR a ESA se stalo podepsání *Prováděcího ujednání mezi vládou České republiky a Evropskou kosmickou agenturou o účasti České republiky na vědeckém experimentálním vývojovém programu (PRODEX) Evropské kosmické agentury* (dále jen *Dohoda o PRODEX*)⁹¹ dne 13. června 2000 (stejného dne rovněž vstoupila v platnost). Tento program, jehož existence se opírala o znění čl. XIV

⁸⁸ V České republice byla pro tyto účely vytvořena Rada pro spolupráci s ESA.

⁸⁹ Čl. 7 a 8 Dohody mezi vládou České republiky a Evropskou kosmickou Agenturou o spolupráci ve výzkumu a využívání kosmického prostoru pro mírové účely.

⁹⁰ S Rámcovou dohodou musel dle právního řádu ČR vyslovit souhlas Parlament.

⁹¹ <http://www.czechspace.cz/cs/kosmonautika/PRODEX>

odst. 2. Úmluvy, byl zaměřen na aktivity z oblasti kosmické vědy, pozorování Země a mikrogravitace. PRODEX byl vědecký program založený z iniciativy menších členských států ESA, které neměly potřebné možnosti podílet se na všech povinných programech ESA a dosáhnout efektivního využití svých prostředků v rámci celkové činnosti ESA. Vznikl v roce 1986 a jeho označení PRODEX pochází z francouzského názvu „PROgrame de Développement d'EXpériences Scientifiques“. Na rozdíl od ostatních programů byl PRODEX především organizační základnou umožňující aktivní účast v různých vědeckých projektech ESA v rozsahu, který si zainteresovaná země sama stanovila. Agentura prováděla administrativní a finanční management celého programu i jeho jednotlivých projektů a poskytovala organizační i odborné poradenství, případně i technickou podporu. Zvláštností tohoto projektu bylo, že se jej mohly zúčastnit i státy, které nebyly členy ESA. V takovém případě bylo však zapotřebí, aby žadatelská země měla s ESA uzavřenou dvoustrannou dohodu o spolupráci a její žádost o účast v PRODEX byla odsouhlasena jednomyslně všemi členskými státy ESA i PRODEX. Financování programu PRODEX bylo hrazeno z prostředků účastnických států, jejich výše byla v souladu se schválenými projekty, každá účastnická země byla však oprávněna svoji finanční podporu omezit jen na ty projekty, které sama navrhla a řešila.⁹² Česká republika mohla vyslat svého zástupce na schůze Rady, na kterých se jednalo o program PRODEX.⁹³ Dnem vstupu v platnost Dohody o statutu evropského spolupracujícího státu pozbyla Dohoda o PRODEX své platnosti.

Počátkem 21. století byl z iniciativy ESA změněn přístup ke spolupráci se zeměmi střední a východní Evropy. Kooperace měla nadále probíhat v rámci Programu pro evropské spolupracující státy - tento nový postoj se týkal i České republiky. Rámcová dohoda byla nahrazena *Dohodou evropského spolupracujícího státu mezi Českou republikou a Evropskou kosmickou agenturou* (dále jen *Dohoda o statutu ES státu*)⁹⁴ ze dne 24. listopadu 2003, jež byla schválena Parlamentem 14. října 2004, následovala její ratifikace prezidentem ČR a 19. listopadu vstoupila v platnost. Opírala se o čl. II a čl. XIV odst. 1. Úmluvy. Podmínkou této dohody bylo, že kandidát musel již mít podepsanou rámcovou dohodu a muselo se jednat o evropský stát. Jejím uzavřením se Česká republika stala evropským spolupracujícím státem a byla tak zapojena do provádění programů

⁹² Viz. http://www.msmt.cz/_DOMEK/default.asp?ARI=101360&CAI=2542&CHID=6&EXPS=&EXPA=

⁹³ Viz. Kopal, V.: Czech Republic – Space and Space Law – Past, Present and Future. ECSL Newsletter, 2005, č. 31, s. 2-3. http://www.esa.int/SPECIAL/ECSL/SEMKL23/AR/2E_0.html

⁹⁴ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 111/2005 Sb.m.s.

a činností Agentury s výjimkou Výzkumného programu základních technologií, a to na základě svého finančního příspěvku na realizaci Programu pro evropské spolupracující státy.⁹⁵ Výše finančního příspěvku je stanovena v Listině Programu evropského spolupracujícího státu (dále jen Listina), o které bude pojednáno níže. Dohoda umožňuje České republice přístup k zařízením a službám Agentury, za stejných podmínek však musí zpřístupnit svoje zařízení a služby, dále má ČR upřednostňovat evropské kosmické dopravní systémy a podporovat úsilí Agentury při jejich prosazování. V dohodě je, stejně jako v Rámcové dohodě, upraveno právo duševního vlastnictví, nechybí ani závazek výměny informací a odborníků a udělení výsad a imunit. Agentura získala na základě čl. 9.1. Dohody o statutu ES státu postavení právnické osoby na českém území, je zejména oprávněna uzavírat kontrakty, získávat movitý a nemovitý majetek a nakládat s ním, a být účastníkem právních řízení. Má, s vyjmenovanými výjimkami, jurisdikční a exekuční imunitu, její majetek a příjmy jsou v České republice osvobozeny od přímých daní, může na jejím území přijímat a držet jakýkoliv druh finančních prostředků měn, hotovosti nebo cenných papírů a může s nimi volně disponovat. Na rozdíl od Rámcové dohody je pamatováno i na výsady a imunity zaměstnanců Agentury. Při provádění dohody je každá smluvní strana odpovědná za provádění svých vlastních činností, upraveny jsou i podmínky náhrady škody. Spory vyplývající z použití či výkladu dohody mají být řešeny smírnou cestou, jestliže to není možné, mají být postoupeny rozhodčímu tribunálu. Dohoda měla vstoupit v platnost dnem doručení nóty České republiky o schválení jejího souladu s existujícími právními předpisy České republiky Agentuře – tento den nastal 19. listopadu 2004. Práv a výhod evropského spolupracujícího státu podle dohody měla Česká republika využívat ode dne schválení Listiny Programu evropského spolupracujícího státu. Byla zde však stanovena podmínka schválení Listiny Českou republikou ve lhůtě jednoho roku od podpisu zmiňované dohody nebo v jiné lhůtě dohodnuté smluvními stranami, při jejím nedodržení by dohoda automaticky pozbyla platnost. Tak se nestalo, neboť Listina byla schválena poslední den lhůty – tedy 24. listopadu 2004. Dohoda o statutu ES státu dnem svého vstupu v platnost nahradila Rámcovou dohodu mezi ČR a ESA z roku 1996, přičemž však ustanovení Rámcové dohody měla být i nadále používána v rozsahu nezbytném pro zajištění provádění jakýchkoliv kontraktů, které byly uzavřeny v jejím rámci a které byly ještě účinné dne, kdy Rámcová dohoda přestala platit. Dnem vstupu Dohody o statutu ES státu v platnost také pozbyla platnosti Dohoda o PRODEX z 13. června 2000. Dohoda

⁹⁵ Srov. čl. 1.1 a čl. 2.1. Dohody o statutu ES státu.

byla sjednána na dobu pěti let od podpisu Listiny Českou republikou, přičemž prodloužena může být písemnou dohodou smluvních stran. Kterákoliv ze smluvních stran může dohodu vypovědět podáním písemného oznámení nejméně jeden rok před zamýšleným dnem ukončení, který bude odpovídat konci kalendářního roku.

V Příloze 1 Dohody o statutu ES států je obsažen Program pro evropské spolupracující státy (dále jen program PESS). Jeho účelem je vytvoření příznivějších podmínek nečlenským státům pro širší spolupráci bez plné finanční účasti a bez hrozby možných ekonomických ztrát v již zavedeném, vysoce soutěživém systému ESA.⁹⁶ Obecným cílem programu, vyjádřeném v čl. I.1 Přílohy 1 je zapojit Českou republiku do programů a činností Agentury a připravit ji co nejúčinnějším způsobem na možné budoucí přistoupení k Úmluvě o Agentuře. Konkrétními cíli jsou rozvoj spolupráce mezi vědeckými společenstvími a uživateli aplikací v ČR a členských státech Agentury, vytvoření a posilování příslušné průmyslové odbornosti a kapacity ČR, poskytnutí nepřímého přístupu k programům a činnostem Agentury, posilování v ČR znalosti vnitřního uspořádání a fungování Agentury, zajišťování spojitosti mezi kosmickými aktivitami členských států a ČR. V Příloze 1 jsou dále vyjmenovány oblasti a kategorie činností, které mají být pokryty programem PESS. Program se vytváří na dobu pěti let a pro sledování a kontrolu jeho provádění je ustanoven Výbor PESS. Česká republika je na základě čl. 6.2 Dohody o statutu ES států oprávněna účastnit se v záležitostech týkajících se programu PESS schůzí Rady Agentury a jejích přidružených orgánů jako pozorovatel jedním zástupcem, který může být doprovázen poradci.

Po schválení programu měla Agentura za úkol připravit zvláštní dokument, *Listinu Programu evropského spolupracujícího státu*, k jehož schválení došlo 24. listopadu 2004.⁹⁷ Podpisem této Listiny se Česká republika stala druhým státem, který získal status evropského spolupracujícího státu⁹⁸ a současně se jím zavázala k finančnímu příspěvku do programu PESS, jehož výše je stanovena v Příloze 2 Listiny. Vklad ČR za období let 2005 – 2009 činí 5 000 000 EURO, přičemž orientační roční příspěvek je 1 000 000 EURO. 7% z této roční částky musí být vydáno na administrativní náklady Agentury spojené s účastí České republiky v programu, tato výše bude postupně narůstat každý rok tak, aby po pětiletém období programu PESS dosáhla výše plných nákladů Agentury

⁹⁶ Hofmann, M.: European Perspectives. In: Towards a Legal Framework for Space Activities and Applications Colloquium Brussels, Belgian Senat, 26 April 2006. s. 2.

⁹⁷ K jejímu vstupu v platnost nebyl zapotřebí souhlasu Parlamentu ČR a ratifikace, platností tedy Listina nabyla v den jejího podpisu smluvními stranami.

⁹⁸ Prvním státem se stalo v roce 2003 Maďarsko.

na administrativu spojenou s účastí ČR v programu PESS. Seznam činností, které mají být Českou republikou financovány, je součástí Přílohy 1 k Listině.

3.3. Koordinační orgány v ČR

Kontaktní organizací pro spolupráci s ESA je *Česká kosmická kancelář (ČKK)*, nezisková společnost založená v listopadu 2003, jejímiž hlavními orgány jsou správní rada, dozorčí rada a ředitel.

Dalšími hlavními aktivitami ČKK jsou:

- informační a poradenské centrum v oblasti kosmických aktivit včetně mezinárodní spolupráce,
- zastoupení České republiky v Mezinárodní astronautické federaci IAF,
- vedení registru kosmických objektů vypuštěných Českou republikou,
- napomáhání vzniku kontaktů mezi českými a mezinárodními institucemi v oblasti kosmonautiky,
- rozvoj vědeckého výzkumu kosmického prostoru a kosmických objektů,
- rozvoj průmyslové kosmické aktivity a komercializace kosmických technologií.

Další oblastí jejích aktivit je zajišťování odborného působení České republiky, jakožto zakládajícího člena Výboru pro mírové využívání kosmického prostoru OSN (COPUOS) a podporování dvoustranné spolupráce v kosmických aktivitách s jinými státy. Do obsahu práce ČKK patří i získávání a správa údajů o kosmických projektech v tuzemsku a také informace o zahraničních programech, které jsou potřebné pro podporu a rozvoj kosmických aktivit v České republice. To zejména zahrnuje údržbu databáze kosmických projektů v České republice včetně údajů o jejich průběhu a výsledcích a související databáze českých pracovišť a organizací majících vztah ke kosmickým aktivitám. V neposlední řadě poskytuje ČKK školám, médiím i jednotlivcům informace o využitelnosti přínosů kosmických technologií. Přípravuje a vydává informační dokumenty a prezentační materiály určené pro tuzemskou i zahraniční distribuci propagující kosmické aktivity České republiky a jejich výsledky. Česká kosmická kancelář zastupuje Českou republiku při jednáních o Evropském kosmickém programu a Evropské kosmické politice a vede administrativu projektů v rámci zapojení ČR do programů

Evropské kosmické agentury. Působí jako národní kontaktní místo pro celosvětovou propagační akci Světový kosmický týden.⁹⁹

Česká kosmická kancelář úzce spolupracuje s *Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR* (MŠMT), které je vládním orgánem zodpovědným za kosmické aktivity v České republice. ČKK mu poskytuje potřebnou administrativní i technickou podporu pro rozhodování a při zajišťování úkolů z oblasti kosmického výzkumu.

Česká kosmická kancelář je také sekretariátem a kontaktním místem *České rady pro kosmické aktivity* (ČRKA). ČRKA je pokračovatelem Rady pro spolupráci s ESA (RSE), jež byla ustavena při Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy ČR v roce 1997. Bezprostředním podnětem k vytvoření Rady pro spolupráci s ESA se stalo uzavření vládní Dohody o spolupráci mezi Českou republikou a ESA dne 7. listopadu 1996. RSE byla výkonným nástrojem MŠMT pro uvedení Rámcové dohody do života a pro plnění následných prováděcích ujednání mezi oběma smluvními stranami. ČRKA je poradním odborným orgánem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Je složena z předních českých odborníků na kosmický výzkum z Akademie věd ČR a vysokých škol spolu se zástupci průmyslu a resortu Ministerstva dopravy a spojů ČR. Jejím úkolem je navrhnout opatření, která budou posilovat koordinaci kosmických projektů v různých oblastech vědy a výzkumu stejně jako projekty zaměřené na využívání kosmické technologie v „pozemských“ oborech národního hospodářství, navrhuje také formy spolupráce s mezinárodními partnery, posuzuje předkládané návrhy projektů, sleduje jejich provádění a napomáhá rozšiřování potřebných informací o možnostech spolupráce.¹⁰⁰

3.4. Perspektivy vývoje spolupráce ČR a ESA

Jak bylo již rozebráno výše, Česká republika požívá v současné době status evropského spolupracujícího státu, na jehož základě se může zapojit do provádění programů a činností Agentury, a to za předpokladu přispívání do Programu pro evropské spolupracující státy. Tento příspěvek činí na období let 2005 – 2009 5 000 000 EURO.

Tento stav však nemusí být, a zřejmě ani nebude, konečný. Pro Českou republiku je otevřeno několik variant možného vývoje spolupráce s Evropskou kosmickou agenturou a jen čas ukáže, která, či které, z nich budou nakonec zvoleny. Cílem závěrečné kapitoly této práce je alternativy eventuálního vývoje nastínit. Poněkud neobvykle bude nejdříve

⁹⁹ <http://www.czechspace.cz/cs/ckk/onas>

¹⁰⁰ <http://www.czechspace.cz/cs/crka/cile>

pojednáno o vrcholné formě spolupráce – o plném členství v Agentuře – a až následně o dalších jejích podobách.

V Rezoluci o provedení opatření týkajících se evropských spolupracujících států, přijaté Radou dne 21. března 2001,¹⁰¹ byla vyjádřena možnost budoucího přistoupení států, jež získaly status evropského spolupracujícího státu, k Agentuře. Neboť Česká republika tohoto statusu požívá od konce roku 2004, a dokonce i v čl. I.1 Přílohy k Dohodě o ES státu je přistoupení k Úmluvě stanoveno za hlavní cíl programu PESS, je jí tato možnost teoreticky otevřena. V praxi však může vše vypadat trochu jinak. S přijetím nového člena do Evropské kosmické agentury musí vyslovit na zasedání Rady souhlas všechny členské státy,¹⁰² což může činit problém. Zejména velké země, jako je Francie a Německo, se mohou cítit být vstupem menších států ohroženy. Důvod pro tuto obavu je tradiční – finance. Malé státy přispívají do rozpočtu Agentury nižší částkou než jejich větší sousedé, nicméně v Radě má každý člen jeden hlas, bez ohledu na výši jeho finančních příspěvků, což může tyto větší státy poškodit.¹⁰³

Případné členství České republiky v ESA neznamena jen výhody, v podobě účasti na povinných i volitelných programech, přístupu k informacím a datům Agentury, možnosti používání zařízení Agentury, výměny vědců, ale nese sebou i povinnosti, z nichž nejvíce citelným závazkem je pravděpodobně příspěvek do rozpočtu organizace. Česká republika by, v případě svého členství v Agentuře, musela, stejně jako ostatní členské státy, přispívat do jejího rozpočtu. Dle čl. XIII odst. 1. Úmluvy se musí každý členský stát podílet na financování povinných programů a dále přispívat na běžné výdaje Agentury. Výše příspěvků jednotlivých států se stanoví na základě jejich průměrného národního důchodu. Kromě financování povinných programů, musí členský stát přispívat i na programy volitelné, pokud však neučinil prohlášení, že se daného nepovinného programu účastnit nebude. Výše příspěvků se určuje stejně jako u povinných programů. V důsledku přistoupení nového státu k ESA, se příspěvky ostatních členů poměrně snižují. Česká republika by, kromě příspěvků výše uvedených, musela, jako stát, který nebyl

¹⁰¹ ESA/CL/L/Res. 2 (final).

¹⁰² Čl. XXII odst. 1. Convention of the European Space Agency. 6th edition (30th anniversary issue). September 2005.

¹⁰³ Srov. Hofmann, M.: European Perspectives. In: Towards a Legal Framework for Space Activities and Applications Colloquium Brussels, Belgian Senat, 26 April 2006. s. 3.

členem ESRO ani ELDO, také poskytnout zvláštní platbu spojenou se současnou hodnotou majetku Agentury, jejíž výši stanovuje Rada.¹⁰⁴

Až v ČR uzraje rozhodnutí, že nastal ten správný čas usilovat o členství v ESA, taktéž že státní rozpočet země unese finanční zátěž s ním spojenou a z komunikace s Agenturou vyplyne, že tato je připravena ke svému rozšíření, bude nutno postupovat dle následující procedury. Dle čl. XXII odst. 2. Úmluvy musí stát, jenž si přeje přistoupit k Agentuře, toto své rozhodnutí oznámit Generálnímu řediteli Agentury, který o tomto projevu vůle informuje členy ESA, a to nejméně tři měsíce před tím, než má být přistoupení nového státu projednáno na zasedání Rady. Rozhodnutí o přistoupení k organizaci musí být učiněno jednomyslně. Co se týče vnitrostátních kroků, dle čl. 63 odst. 1. písm. b) Ústavy ČR, sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy prezident republiky, je to tedy on, kdo má pravomoc přihlášku do ESA za ČR podat,¹⁰⁵ nezbytný je však spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády.¹⁰⁶ Jestliže by k takovému kroku Česká republika přistoupila, před ratifikací Úmluvy by s ní musely vyslovit souhlas obě komory Parlamentu, což vyplývá z čl. 49 písm. e) Ústavy ČR, neboť se jedná o mezinárodní smlouvu, z níž vzniká členství České republiky v mezinárodní organizaci. K přijetí usnesení komor stačí souhlas nadpoloviční většiny přítomných poslanců nebo senátorů.¹⁰⁷ Po novele Ústavy ČR č. 395/2001 Sb. je také možná preventivní kontrola ústavnosti Ústavním soudem, jemuž byla dána pravomoc rozhodovat o souladu mezinárodní smlouvy podle čl. 10a a čl. 49 Ústavy s ústavním pořádkem, a to před její ratifikací. Ve zmiňovaném případě o takovou smlouvu jde a Ústavní soud tedy na návrh vyjmenovaného okruhu navrhovatelů¹⁰⁸ nálezem rozhodne, zda je smlouva v souladu s ústavním pořádkem. Jestliže dojde k negativnímu rozhodnutí, nelze mezinárodní smlouvu ratifikovat do doby, než bude nesoulad odstraněn. Po vyhlášení se

¹⁰⁴ Viz. čl. XIII odst. 4. a. Convention of the European Space Agency. 6th edition (30th anniversary issue). September 2005.

¹⁰⁵ Prezident republiky může dle uvedeného ustanovení přenést sjednávání mezinárodních smluv na vládu nebo s jejím souhlasem na jiné členy. Tohoto zmocnění nelze v popisovaném případě využít, neboť prezident republiky svým rozhodnutím č. 144/1993 Sb. o sjednávání mezinárodních smluv nepřenesl na vládu sjednávání a schvalování mezinárodních smluv, které vyžadují souhlas Parlamentu. Jak bude dále uvedeno, ve zmiňovaném případě takového souhlasu Parlamentu třeba je.

¹⁰⁶ Čl. 63 odst. 3. Ústavy ČR.

¹⁰⁷ Ibid, čl. 39 odst. 2.

¹⁰⁸ Viz. § 71a zákona č. 182/1993 Sb. o Ústavním soudu: Návrh může podat a) komora Parlamentu od okamžiku, kdy jí byla mezinárodní smlouva předložena k vyslovení souhlasu k ratifikaci, do okamžiku, kdy se na vyslovení souhlasu usnesla, b) skupina nejméně 41 poslanců nebo skupina nejméně 17 senátorů od okamžiku, kdy byl Parlamentem k ratifikaci mezinárodní smlouvy vysloven souhlas, do okamžiku, kdy prezident republiky smlouvu ratifikoval, c) prezident republiky od okamžiku, kdy mu byla mezinárodní smlouva předložena k ratifikaci.

uvedená smlouva stane součástí právního řádu ČR a bude-li stanovit něco jiného než zákon, použije se tato mezinárodní smlouva.¹⁰⁹ Důsledkem přednosti mezinárodních smluv, které jsou součástí právního řádu, před zákonem, v případě jejich textové kolize, je vázanost soudců jak zákonem, tak těmito mezinárodními smlouvami. Navíc je soudce oprávněn posoudit soulad jiného předpisu s takovouto mezinárodní smlouvou.¹¹⁰

Závěrem tohoto pojednání o případném plném členství České republiky v Evropské kosmické agentuře nutno říci, že toto by znamenalo, v porovnání se stávajícím stavem a výší nyní odváděných finančních příspěvků Agentuře, značně větší zatížení státního rozpočtu, což si lze za současné situace, kdy je na mezinárodní spolupráci ve výzkumu a vývoji vydáváno 0,005% z celkových výdajů rozpočtu ČR,¹¹¹ představit jen stěží. Nicméně, může se stát ideálním cílem, na který by Česká republika mohla postupem doby dosáhnout, neboť členství neznamená jen povinné příspěvky, ale i plnou spolupráci s ostatními státy a finanční návratnost do českého průmyslu.

Další variantou možné spolupráce České republiky s ESA, je přiznání statusu přidruženého člena dle čl. XIV odst. 3. Úmluvy, o kterém bylo již podrobně pojednáno v kapitole 2.6.1.3. Na tomto místě na něj bude pohlíženo z pohledu možné výhodnosti či nevýhodnosti pro Českou republiku. Přidružené členství může být uděleno nečlenskému státu, který se zaváže přispívat alespoň na studie budoucích projektů dle čl. V odst. 1. a (i) Úmluvy, přičemž detailní opatření jsou definována Radou, dvoutřetinovou většinou všech členských států. Nezbytnou podmínkou získání tohoto statusu je tedy závazek přispívat na budoucí projekty Agentury, a to částkou, která je stanovena v samotné dohodě o přidružení. Přidružený člen je také povinen podílet se na financování obecného rozpočtu organizace. Ve srovnání s jinými formami spolupráce – zvláště s účastí na konkrétních projektech ESA – si přidružené členství nevede přímo nejlépe. Účastní-li se nečlenský stát konkrétního projektu Agentury, nevznikají mu jiné výdaje než ty, vydané přímo na zvolený projekt, nemusí financovat obecný rozpočet Agentury a i jeho postavení v ESA je srovnatelné s pozicí členského státu. Může se účastnit schůzí Rady s právem hlasu při jednání o programu, na němž participuje a má přístup k dokumentům Agentury. Na tomto místě lze tedy vyjádřit pochybnost, zda přidružené členství je pro Českou republiku cesta, po které by se měla vydat. Je obtížné si představit, jaké podrobné

¹⁰⁹ Čl. 10 Ústavy ČR.

¹¹⁰ Ibid, čl. 95 odst. 1.

¹¹¹ Viz. z. č. 543/2005 Sb. o státním rozpočtu české republiky na rok 2006, příloha č. 4.

podmínky by musely být Radou nastaveny, aby výhody přidruženého členství vyvážily neopodstatněnou finanční zátěž s tímto statutem spojenou.

Poměrně schůdným řešením se za současné situace, kdy Česká republika patří mezi evropské spolupracující státy, což jí dává možnost účastnit se programů Agentury pod podmínkou finančního příspěvku na Program pro evropské spolupracující státy, jeví být status pozorovatele u ESA. Již na základě Dohody o statutu ES státu získala ČR, v záležitostech týkajících se programu PESS, oprávnění účastnit se schůzí Rady a jejích přidružených orgánů jako pozorovatel jedním zástupcem. Zcela jistě by pro Českou republiku bylo přínosné, kdyby dosáhla udělení možnosti účastnit se všech zasedání Rady – jak dovoluje čl. 23 Jednacího řádu Rady – a mohla tak být informována o veškerém dění v Agentuře, a to bez dodatečných finančních nákladů. Faktem však zůstává, že do dnešního dne nebyl status pozorovatele udělen žádnému nečlenskému státu.¹¹²

¹¹² Srov. Hofmann, M.: European Perspectives. In: Towards a Legal Framework for Space Activities and Applications Colloquium Brussels, Belgian Senat, 26 April 2006. s. 5.

Závěr

Tato diplomová práce je věnována Evropské kosmické agentuře – mezinárodní organizaci regionálního charakteru, jejímž posláním je podporovat spolupráci mezi evropskými státy v oblasti kosmického výzkumu a technologií. ESA byla založena výlučně pro mírové účely a její historie sahá až do poloviny 70. let minulého století. Úmluva o založení ESA, podepsána 30. května 1975 deseti evropskými státy, byla výsledkem mnohaletých snah států starého kontinentu o vytvoření vlastní evropské organizace zabývající se kosmickou vědou a výzkumem, která by spojovala síly a možnosti jednotlivých států a zformovala tak protipól americké NASA. ESA vznikla jako pokračovatelka ESRO a ELDO - organizací s rozdílným předmětem činnosti a odlišnou členskou základnou, které působily v Evropě v letech 1962 – 1975.

Agentura sídlí v Paříži, disponuje však dalšími středisky rozptýlenými po celé Evropě i mimo ní. Řídícím orgánem je Rada ESA (Council), v níž je každý členský stát zastoupen jedním hlasem, bez ohledu na jeho finanční příspěvek do rozpočtu organizace. V čele organizace je Generální ředitel, který je volen Radou každé čtyři roky.

ESA provádí nejen povinné programy, jichž se musí všechny členské státy účastnit a na něž musí přispívat do rozpočtu organizace částkou, jejíž výše je určována na základě hrubého domácího produktu jednotlivých členů, ale i programy nepovinné, na kterých se státy, pokud prohlásí, že se jich účastnit nehodlají, podílet nemusejí.

V současné době má Evropská kosmická agentura 17 členů (Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Německo, Nizozemí, Norsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko a Velkou Británií), na základě uzavřených dohod však kooperuje i se státy nečlenskými - této spolupráci byla věnována poměrně podstatná část práce. ESA uzavřela dohody o spolupráci s Maďarskem, Rumunskem, Polskem a Českou republikou. Zvláštní postavení kooperujícího člena má Kanada.

Jednání Československa s ESA probíhala již na začátku 90. let minulého století, spolupráce s Českou republikou se však oficiálně datuje až od roku 1996, kdy byla mezi ESA a ČR podepsána Rámcová dohoda o spolupráci. Na tu pak navázala Dohoda o PRODEX z roku 2000. Po změně přístupu k nečlenským státům na začátku 21. století, uzavřela Evropská kosmická agentura s Českou republikou v roce 2003 Dohodu o statutu evropského spolupracujícího státu, která nahradila Rámcovou dohodu, zároveň dnem

svého vstupu v platnost pozbyla platnosti Dohoda o PRODEX. Na základě Dohody o statutu ES státu se ČR může účastnit programů a činností Agentury, a to pod podmínkou finančního příspěvku do Programu pro evropské spolupracující státy. Výše finančního příspěvku České republiky do programu je stanovena v Listině programu PESS, která byla podepsána a vstoupila v platnost na konci roku 2004. ČR se zavázala poskytnout Agentuře za období let 2005 – 2009 částku v hodnotě 5 000 000 EURO, přičemž orientačně má být suma splácena po 1 000 000 EURO ročně.

Situace, ve které se nyní Česká republika nachází však zřejmě není konečná. Cílem programu PESS, do kterého je zapojena, vyjádřeným v čl. I.1 Přílohy 1 k Dohodě o statutu ES státu, je připravit Českou republiku co nejúčinnějším způsobem na její možné budoucí přistoupení k Úmluvě o Agentuře. Možnost plného členství ČR v ESA je tedy teoreticky otevřena, v současné době se však jeví jako hudba daleké budoucnosti, překážkou se zejména zdá být výše finančních příspěvků do rozpočtu Agentury. Cesta plného členství ČR v ESA však nemusí být jedinou možnou. Případně se také naskýtá přidružené členství k organizaci. To je však opět spojeno s povinností přispívat do obecného rozpočtu Agentury. S ohledem na výše uvedené, se v současnosti pro Českou republiku jako nejvíce přijatelné řešení jeví získání statusu pozorovatele u ESA. Tak by ČR získala možnost účastnit se zasedání Rady, zároveň by měla přístup k dokumentům Agentury, to vše bez dodatečných povinných finančních nákladů.

Závěrem nutno poznamenat, že tato práce v žádném případě téma Evropské kosmické agentury nevyčerpala, ani si to nekladla za svůj cíl, jejím účelem bylo přiblížit fungování mezinárodní organizace v České republice ne příliš známé a osvětlit, jaký vztah panuje mezi Českou republikou a ESA, s vědomím toho, že ten se bezpochyby bude nadále vyvíjet a k případnému členství České republiky v Agentuře bude zcela jistě rozpoutána diskuse. Kriticky je třeba podotknout, že v současné době se, zvláště pak u vládních orgánů, kdy webové stránky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy uvádějí údaje staré čtyři roky, přílišná snaha o zviditelnění této organizace neobjevuje. Jestliže se má Česká republika v budoucnu stát členem Agentury, je přitom nezbytné, aby o výhodách, které jsou s členstvím spojeny a o možnostech zapojení se do programů ESA, věděly české průmyslové podniky, aby jich mohly využít a aby se tak v podobě průmyslových zakázek do země vracely finanční prostředky vydané na fungování Agentury. Snad tato práce alespoň trochu k větší informovanosti o činnosti Evropské kosmické agentury přispěje.

Použitá literatura, prameny a internetové zdroje:

Dotto, L.: Canada and the European Space Agency Three Decades of Cooperation.
<http://www.esa.int/esapub/pi/hsrPI.htm>

Hofmann, M.: European Perspectives. In: Towards a Legal Framework for Space Activities and Applications Colloquium Brussels, Belgian Senat, 26 April 2006.

Klabbers, J.: An Introduction to International Law. Cambridge 2002.

Kopal, V.: Czech Republic – Space and Space Law – Past, Present and Future. ECSL Newsletter, 2005, č. 31, s.2-3.
http://www.esa.int/SPECIAL/ECSL/SEMKL23/AR/2E_0.html

Krige, J, Russo, A.: A History of the European Space Agency Volume I The story of ESRO and ELDO, 1958-1973. http://www.esa.int/esaCP/ESAQRHPZ9NC_index_0.html

Krige, J., Russo, A., Sebesta, L.: A History of the European Space Agency Volume II The story of ESA, 1973 – 1978. http://www.esa.int/esaCP/ESAQRHPZ9NC_index_0.html

Legal Aspects of Cooperation between the European Space Agency (ESA) and Central and Eastern European Countries, Proceedings of the International Colloquium Charles University, Prague, Czech republic 11 – 12 September 1997.

Ondřej, J.: Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní. Plzeň 2004.

Potočný, M.: Mezinárodní organizace. Praha 1980.

Potočný, M., Ondřej, J.: Mezinárodní právo veřejné Zvláštní část, 3., doplněné a rozšířené vydání. Praha 2002.

Potočný, M., Šibajevová, E. A.: Právo mezinárodních organizací. Praha 1984.

Proceedings of the Third ECSL Colloquium: International Organisations and Space Law.
Perugia, Italy 6 – 7 May 1999.

Convention for the Establishment of a European Organization for the Development and
Construction of Space Vehicle Launchers.

<http://157.150.195.4/LibertyIMS:/sidF23o2kgN5OXZyCY1/Cmd%3DXmlGetRequest%3BName%3D%2364%3BNoUI%3D1%3BF0%3D507%3BF1%3DEnglish%3BF2%3D7401%3BF3%3D177%3Bstyle%3DXmlPageViewer%2Exsl>

Convention for the Establishment of a European Space Research Organization.

<http://157.150.195.4/LibertyIMS:/sidF23o2kgN5OXZyCY1/Cmd%3DXmlGetRequest%3BName%3D%2364%3BNoUI%3D1%3BF0%3D537%3BF1%3DEnglish/French%3BF2%3D7634%3BF3%3D374%3Bstyle%3DXmlPageViewer%2Exsl>

Convention of the European Space Agency, 6th edition (30th anniversary issue). September
2005.

Dohoda evropského spolupracujícího státu mezi Českou republikou a Evropskou
kosmickou agenturou. sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 111/2005 Sb.m.s.

Dohoda mezi vládou České republiky a Evropskou kosmickou agenturou o spolupráci
ve výzkumu a využívání kosmického prostoru pro mírové účely. sdělení Ministerstva
zahraničních věcí č. 307/1998 Sb.

ESA Council Rules of Procedure. http://esamultimedia.esa.int/docs/SP1271En_final.pdf

Listina programu evropského spolupracujícího státu. sdělení Ministerstva zahraničních
věcí č. 112/2005 Sb.m.s.

Prováděcí ujednání mezi vládou České republiky a Evropskou kosmickou agenturou
o účasti České republiky na vědeckém experimentálním vývojovém programu (PRODEX)
Evropské kosmické agentury. <http://www.czechspace.cz/cs/kosmonautika/PRODEX>

Reparation for injuries suffered in the service of the United Nations. Advisory Opinion of 11 April 1949.

<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/iisunsummary490411.htm>

Rezoluce Rady ESAo provedení opatření týkajících se evrpských spolupracujících států (ESA/CL/L/Res.2 final)

Rozhodnutí prezidenta republiky č. 144/1993 Sb. o sjednávání mezinárodních smluv

Statut mezinárodního soudního dvora. <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/>

z. č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky

z. č. 182/1993 Sb. o Ústavním soudu

z. č. 543/2005 Sb. o státním rozpočtu České republiky na rok 2006

ESA – <http://www.esa.int>

Česká kosmická kancelář – <http://www.czechspace.cz>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR -

http://www.msmt.cz/_DOMEK/default.asp?ARI=101360&CAI=2542